

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр», за спеціальністю
081 «Право» у Національному університеті «Одеська юридична академія»

м. Одеса
2023

Авторський колектив:

Глиняна К.М. – кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми: 1-4);

Сафончик О.І. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми: 5-9);

Спасова К.І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми: 10-14).

**Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № 4 від 5 червня 2023 р.**

Рецензенти:

Волкова Н.В. – д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Денисяк Н.М. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету.

Сімейне право : навч.-метод. посібник / К. М. Глиняна, О. І. Сафончик, К. І. Спасова. – Одеса : Фенікс, 2023. – 105 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Сімейне право». Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками по кожній темі, плани практичних занять, питання для самостійної роботи студентів. У посібнику наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять, заліку, іспиту. Навчально-методичний посібник розрахований на студентів та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

© Глиняна К.М., Сафончик О.І., К.І. Спасова 2023

© Оформлення ПП «Фенікс», 2023

ВСТУП

У сучасній правовій науці зростає роль не лише цивільного права, а й сімейного права також. У системі вищої юридичної освіти цивільне і сімейне право є фундаментом підготовки кожного висококваліфікованого правознавця. У зв'язку з цим підвищується роль і значення навчально-методичної роботи в сфері правового регулювання сімейних правовідносин як навчальної дисципліни.

Слід звернути увагу на той факт, що навчально-методична робота в галузі викладання цивільного та сімейного права повинна базуватися на чітких концептуальних принципах, які визначають предмет і систему вивчення. Сімейне право є провідною підгалуззю права в національній правовій системі і визнається у всіх правових системах світу.

Концептуальним джерелом правового регулювання сімейних правовідносин України є Конституція України, яка містить норми прямої дії. Вона має вищу юридичну силу. Тому всі сімейно-правові норми повинні відповідати Конституції України і не можуть їй суперечити.

Основним кодифікованим джерелом регулювання сімейних правовідносин є Сімейний кодекс України, прийнятий 10 січня 2002 і вступивший в дію з 1 січня 2004 року, який регулює особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між подружжям, членами сім'ї та іншими родичами. Слід також враховувати положення чинного Цивільного кодексу України, який був прийнятий 16 січня 2003 і вступив в дію з 1 січня 2004 року, і регулює також особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між суб'єктами цивільного права в сучасному суспільстві. Зміст кодексу базується на нових концептуальних засадах, які відповідають світовим тенденціям еволюції приватного права, національної та міжнародної практики.

Основним завданням вивчення курсу є систематизоване засвоєння і закріплення у студентів теоретичних знань про принципи, категорії і положення науки сімейного права, навчання студентів правильному орієнтуванню в сімейному законодавстві, вмінню правильно і обґрунтовано застосовувати конкретні норми чинного сімейного законодавства.

Запропонований посібник містить методичні поради та рекомендації щодо проведення теоретичних і практичних занять з питань правового регулювання сімейних правовідносин.

Готуючись до практичних занять, студентам необхідно уважно ознайомитися з планом заняття і списком нормативно-правових актів та джерел, рекомендованих для вивчення питань теми. Вони повинні засвоїти методичні вказівки, вивчити відповідні питання в конспекті лекцій і навчальній

літературі, опрацювати нормативно-правові акти з даної теми, ознайомитися з науковими працями з рекомендованим списком літератури, можливо, підготувати доповідь за тематикою, яка вказується до теми практичного заняття.

Використовуючи досліджуваний матеріал та нормативно-правові акти, студенти повинні вирішити завдання, виконати завдання і проаналізувати інший практичний матеріал, який пропонується до теми. При вирішенні завдань, слід звернути увагу на той факт, що в тексті завдання сформульовані конкретні питання, які відносяться до досліджуваної теми і певної життєвої ситуації, описаної в умові завдання. Відповідно рішення задачі повинно містити повний і всебічний правовий аналіз запропонованої ситуації з зазначенням всіх необхідних для правильного вирішення нормативно-правових актів, що регулюють запропоновані правовідносини. Відповідь на поставлені в задачі питання повинна бути конкретною (однозначною), повною, теоретично і законодавчо обґрунтованою, з обов'язковим посиланням на конкретні правові норми чинного цивільного та сімейного законодавства. Обов'язково слід використовувати в процесі вирішення завдань відповідні Постанови Пленуму Верховного Суду (у тих випадках, коли такі Постанови регулюють викладені в задачі правовідносини).

Студенти можуть пропонувати різні варіанти вирішення завдань, аргументуючи свою думку посиланнями на чинне законодавство. При цьому викладач повинен провести аналіз запропонованих варіантів рішення і вказати на правильний варіант рішення. Якщо правильних варіантів рішення кілька, то викладач повинен вказати на оптимальне рішення задачі виходячи з умов ситуації. Рекомендується проводити на заняттях рішення задачі у форматі дискусії з виступом різних студентів, з приводу вирішення однієї і тієї ж задачі, у разі наявності у них різних рішень та / або різної аргументації рішення.

Крім завдань, посібник містить також тестові завдання, ділові ігри, питання для самопідготовки, що сприяють кращому засвоєнню досліджуваного матеріалу.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право»: формування системи теоретичних знань з питань сімейного права та придбання практичних навичок вирішення конкретних життєвих ситуацій у сфері сімейних відносин.

Завдання:

- вивчення теоретичних положень дисципліни «Сімейне право»;
- аналіз практики застосування сімейного законодавства;
- набуття вмінь та навичок застосування сімейно-правових норм, прийняття законних та обґрунтованих рішень, складання окремих правових та процесуальних документів у сфері шлюбу та сім'ї.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право» студент повинен

знати: основні проблемні питання сімейного права; закономірності розвитку сімейного права; новітні тенденції у правовому регулюванні сімейних відносин; основні напрямки правозастосовчої практики у сфері шлюбу та сім'ї; наукові підходи щодо основних понять та категорій сімейного права;

вміти: тлумачити сімейно-правові норми; давати вірну юридичну кваліфікацію обставинам справи щодо сімейних відносин; визначати форми та способи захисту сімейних прав та інтересів; надавати консультації з проблемних питань сімейного права; складати проекти договорів у сфері шлюбу та сім'ї та інші документи щодо здійснення та захисту сімейних прав та інтересів.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Факультет цивільної та господарської юстиції (5 сем.)

Назва тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
л		п	с.р.	
Тема 1. Поняття сімейного права. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин.	8	2	2	4
Тема 2. Етапи розвитку сімейного права України. Сімейне законодавство.	4	-	-	4
Тема 3. Суб'єкти сімейних правовідносин	4	-	-	4
Тема 4. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.	6	2	2	4
Тема 5. Припинення шлюбу.	6			4
Тема 6. Особисті немайнові правовідносини подружжя.	6	2	2	4
Тема 7. Майнові правовідносини подружжя. Фактичні шлюбні відносини.	6			4
Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей. Визначення походження дітей. Майнові та особисті немайнові правовідносини між батьками і дітьми.	8	2	2	4
Тема 9. Проблемні питання майнових та особистих немайнових відносин між членами сім'ї. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.	6	-	-	6
Тема 10. Аліментні зобов'язання членів сім'ї. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї.	10	2	2	6
Тема 11. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.	5	2	2	3
Тема 12. Сімейно-правова відповідальність	5			3
Тема 13. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.	8	2	2	4
Тема 14. Сімейні правовідносини з іноземним елементом. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні. Визнання в Україні актів зареєстрованих за законами інших держав.	8	-	2	6
Всього	90	14	16	60

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Факультет судового та міжнародного права (4 сем.)

Назва тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
л		п	с.р.	
Тема 1. Поняття сімейного права. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин.	6	2	2	2
Тема 2. Етапи розвитку сімейного права України. Сімейне законодавство.	4	-	-	4
Тема 3. Суб'єкти сімейних правовідносин	4	-	-	4
Тема 4. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.	5	2	2	3
Тема 5. Припинення шлюбу.	5		2	3
Тема 6. Особисті немайнові правовідносини подружжя.	6	2	2	4
Тема 7. Майнові правовідносини подружжя. Фактичні шлюбні відносини.	6			4
Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей. Визначення походження дітей. Майнові та особисті немайнові правовідносини між батьками і дітьми.	8	2	2	4
Тема 9. Проблемні питання майнових та особистих немайнових відносин між членами сім'ї. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.	6	-	-	6
Тема 10. Аліментні зобов'язання членів сім'ї. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї.	10	2	2	6
Тема 11. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.	7	2	2	4
Тема 12. Сімейно-правова відповідальність	7		2	4
Тема 13. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.	8	2	2	4
Тема 14. Сімейні правовідносини з іноземним елементом. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні. Визнання в Україні актів зареєстрованих за законами інших держав.	8	2	2	4
Всього	90	16	20	54

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поняття сімейного права. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При визначенні місця сімейного законодавства у системі права необхідно насамперед враховувати особливості традиції приватного права в Україні, які полягають у співіснуванні і одночасному впливі в Україні Західної і Східної традицій приватного права. Це зумовило особливість українського цивільного права, яке полягає в тому, що інститути речового і зобов'язального права мають основою принципові положення римського права (як правило, в німецькій інтерпретації), в той час як сімейне і частково спадкове право тяжіють до Східної традиції. Ця особливість повинна бути врахована і у процесі правотворчості, і при тлумаченні та застосуванні норм цивільного права. Поки що цей чинник враховується недостатньо. У результаті, наприклад, через дискусії стосовно місця сімейного права у системі українського права, співвідношення ЦК і СК створюються додаткові перешкоди комплексному оновленню цивільного законодавства.

Для правознавства багатьох країн, що належали до так званої «соціалістичної» системи права, характерним було намагання виділити сімейне законодавство в окрему галузь, з прагненням надати останньому в перспективі статусу не складових частин права приватного, а самостійних галузей національного права. В Україні поділ права на приватне і публічне, а також віднесення сімейних відносин до сфери цивільно-правового регулювання досі залишається предметом дискусій.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на питання про місце сімейного права в системі права України, яке належить до числа найбільш дискусійних. Особливої актуальності це питання набрало в умовах проведеної кодифікації цивільного та сімейного законодавства. Радянська правова доктрина вважала, що сімейне право, створюючи єдину і чітку систему, входить в якості складової самостійної галузі в загальну систему права. У сучасній юридичній літературі склалося два основних підходи щодо визначення місця сімейного права в системі права і, відповідно, щодо галузевої приналежності відносин, які виникають між членами сім'ї: 1) сімейне право є

підгалуззю цивільного права і, відповідно, сімейні правовідносини є різновидом цивільних; 2) сімейне право є самостійною галуззю права.

Специфіка предмету сімейного права обумовлена, перш за все, специфікою сімейних відносин, які на відміну від цивільних правовідносин, в більшості своїй, мають особистий і тривалий характер, виникають між фізичними особами, пов'язаними між собою певним сімейним статусом.

Метод сучасного сімейного права можна охарактеризувати як диспозитивно-імперативний метод регулювання, оскільки чинне сімейне законодавство України допускає укладення договору між членами сім'ї, якщо це не суперечить вимогам СК України, інших законів та моральним засадам суспільства. У той же час в чинному сімейному законодавстві збережено багато й імперативних засад регулювання сімейних відносин, зокрема, щодо обов'язку батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття і визначення мінімального розміру аліментів, щодо форми шлюбу тощо. Але проблема предмету та методу сімейного права має розглядатися з точки зору сучасного розвитку сімейних відносин в Україні та їх правової регламентації, виходячи із загальних тенденцій розвитку суспільства та права.

Говорячи про принципи сімейного права, слід враховувати загальні засади, тобто ті універсальні принципи, які є основою усього сімейного права України, визначаються у ст. 7 СК. Крім них, існують також додаткові принципи, на яких ґрунтуються норми окремих сімейно-правових інститутів: засади визначення правового становища подружжя, засади відносин батьків і дітей тощо. Слід зазначити, що у ст. 7 СК міститься досить широкий (але не вичерпний) перелік основних засад регулювання сімейних відносин.

Визначаючи поняття сімейних правовідносин, слід враховуючи те, що сімейні відносини, як уже зазначалось, практично поглинаються відносинами цивільними, котрими відповідно до ст. 1 ЦК є особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, сімейні відносини можна визначити як особисті немайнові та майнові відносини, що виникають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, взяття дітей на виховання, встановлення опіки та піклування, і засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Класифікація сімейних правовідносин викликає необхідність визначення поняття «сім'я». Треба одразу сказати, що це питання належить до числа вкрай дискусійних. Це пояснюється тим, що сім'я як соціальне явище має різноманітні прояви свого існування. У зв'язку з цим категорія сім'ї використовується різними науками — соціологією, демографією, психологією тощо. У зв'язку з цим потрібно надати ознаки сім'ї та сімейних правовідносин.

Розглядаючи питання про визначення поняття здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків потрібно враховувати, що реалізація сімейних прав може відбуватися фактичними або юридичними способами. При цьому доцільно визначити особливості здійснення сімейних правовідносин.

Підвищена увага учнів слід звернути на способи, прийоми аналізу і тлумачення норм сімейного законодавства. Доцільним є ілюстрація на семінарських, практичних заняттях даних способів і прийомів на прикладі конкретних життєвих ситуацій, винесених рішень судів і т.д.

Питання до теми:

1. Сімейне право як галузь права. Співвідношення понять приватне, цивільне та сімейне право.
2. Предмет, метод та принципи сімейного права.
3. Основні засади (принципи) сімейного права. Структура та джерела сімейного права.
4. Поняття сім'ї в правовому, соціологічному та юридичному розумінні. Поняття сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС.
5. Поняття та види сімейних правовідносин.
6. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
7. Порівняльно-правова характеристика сімейного права української та англійської правових систем

Завдання:

Порівняльний аналіз:

Порівняйте поняття та загальні засади сімейного права із сімейними традиціями та звичаями вашого регіону або культури. Розгляньте, як ці норми взаємодіють або конфліктують одна з одною і як це впливає на сімейні правовідносини. Які особливості сімейних правовідносин у національних меншин?

Літературний огляд:

Проведіть літературний огляд статей або книг, що розглядають загальні засади сімейного права та їхню еволюцію впродовж історії. Визначте ключові тенденції у розвитку сімейного права та обговоріть їхні наслідки.

Завдання 1.

1. З'ясуйте ступінь та лінію споріднення
  - 1) між батьком та сином;
  - 2) між двоюрідною тіткою та племінником;

- 3) між троюрідним братом та сестрою;
- 4) між прадідом та правнуком.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Ревуцька І. Е. До питання поняття сім'ї в теорії сімейного права та за законодавством України та країн-членів ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2017. Вип. 46 (1). С. 59-62. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_46\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_46(1)_15)
2. Єрмоленко-Князева Л. С. Поняття сімейних правовідносин. *Науковий вісник Льотної академії. Серія : Економіка, менеджмент та право.* 2021. Вип. 3-4. С. 172-176. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfaseml_2021_3-4_22
3. Менджул М. Застосування принципів сімейного права. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 11. С. 49-53. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2019_11_9
4. Кукса Т. В. Підстави виникнення сімейних правовідносин. *Часопис Київського університету права.* 2017. № 1. С. 389-391. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_1_88
5. Кожевникова В. О. Межі здійснення прав суб'єктів сімейних відносин. *Приватне право і підприємництво.* 2016. Вип. 15. С. 48-53. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_15_14
6. Глиняна К. Порівняльно-правова характеристика сімейного права української та англійської правових систем. *Юридичний вісник.* 2018. № 3. С. 53-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2018_3_10
7. Менджул М. В. Сутнісні ознаки принципів сімейного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2019. Вип. 58(1). С. 128-131. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_58\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_58(1)_29)
8. Ходак С. М. Співвідношення законних інтересів та суб'єктивних прав у сімейному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2019. Вип. 59(1). С. 171-176. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_59\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_59(1)_38)
9. Кириченко Т. С. Методологія цивільно-правового дослідження сімейних правовідносин. *Форум права.* 2013. № 1. С. 397-401. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
10. Шевців Ю. М. Юридичний аналіз поняття «сім'я» та суб'єктів сімейних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2023. Вип. 76(1). С. 201-207. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76\(1\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76(1)_33)

Тема 4. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 1 години.

Методичні вказівки.

При вивченні теми «Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу» необхідно мати на увазі, що основні засади правового регулювання шлюбу в Україні закріплені в ст. 51 Конституції, яка встановлює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Вона зацікавлена у зміцненні та стабільності шлюбу і тому здійснює контроль за його укладенням і припиненням та захищає лише шлюби, укладені в органах РАЦС. При цьому потрібно надати не лише визначення шлюбу, але й визначити його ознаки.

Говорячи про порядок укладення шлюбу, слід докладно дослідити такі питання, як: шлюбний вік, право на шлюб неповнолітніх осіб, визначити умови та перешкоди укладання шлюбу, особливості державної реєстрації шлюбу та її значення, порядок державної реєстрації шлюбу, взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я, час та місце реєстрації шлюбу, а також заручини.

Розглядаючи питання про визначення поняття шлюбу, потрібно також враховувати, що відповідно до ст. 21 СК проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя, оскільки сімейне законодавство України визнає лише зареєстрований шлюб як факт, що породжує сімейні права та обов'язки. Водночас СК містить у собі певні розбіжності стосовно регулювання зазначених правовідносин, зокрема, ряд статей (наприклад, ст.ст. 74, 91 СК) закріплюють такі самі майнові права для осіб, що знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, як і для подружжя (право спільної сумісної власності на майно, право на утримання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними).

Слід зазначити, що у популярній літературі досить часто неправильно застосовують термін «цивільний шлюб», під яким розуміють фактичне проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу, проте в СК зазначені відносини називаються фактичними шлюбними стосунками. Крім того, цивільним шлюбом визнається шлюб, укладений з дотриманням певних вимог в органах РАЦС, у зв'язку з чим вживання терміна «цивільний шлюб» для регулювання фактичних шлюбних стосунків не є доцільним.

Говорячи про умови та перешкоди укладення шлюбу, слід враховувати, що під умовами укладення шлюбу слід розуміти обставини, наявність яких необхідна для того, щоб шлюб мав юридичну силу. В теорії сімейного права розрізняють позитивні та негативні умови укладення шлюбу. Наявність позитивних дає можливість укладення шлюбу, що ж стосується негативних (перешкоди), то саме їх відсутність дає таку можливість.

Юридичне оформлення шлюбу відбувається шляхом його державної реєстрації, яка має, як уже вказувалося, конститутивне (правостворююче) значення, бо тільки шлюб, зареєстрований у встановленому порядку, породжує правові наслідки. Державна реєстрація — обов'язковий елемент шлюбу, який встановлений для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства (ч. 1 ст. 27 СК). З моменту реєстрації шлюбу виникають права й обов'язки чоловіка і жінки як подружжя.

Окрему увагу слід приділити сучасним проблемам визнання шлюбу недійсним. У СК передбачені три види недійсного шлюбу: 1) абсолютно недійсний шлюб – визнається недійсним без рішення суду (ст. 39 СК); 2) відносно недійсний – визнання шлюбу недійсним за рішенням суду (ст. 40); 3) можливість визнання шлюбу недійсним за рішенням суду (ст. 41). У зв'язку з чим слід обов'язковою надати характеристику кожного з видів.

При вивченні даної теми проблеми слід звернути увагу, що від визнання шлюбу недійсним слід відрізнити визнання шлюбу неукладеним. Якщо для визнання шлюбу недійсним суттєвим є відсутність фактичного складу позитивних умов його укладення або наявність хоча б однієї з негативних умов, то для визнання шлюбу неукладеним суттєвим є порушення самої процедури реєстрації шлюбу, а саме реєстрація його у відсутності нареченої (або) нареченого (ст. 48 СК). Тому треба чітко усвідомити різницю між цими поняттями, і правові наслідки цих положень з посиланням на СК України.

Питання до теми:

1. Порядок укладання шлюбу. Вимоги до осіб, які бажають укласти шлюб. Шлюбний вік. Право на шлюб неповнолітніх осіб.
2. Умови та перешкоди до укладання шлюбу.
3. Державна реєстрація шлюбу та її значення. Порядок державної реєстрації шлюбу. Обов'язкові документи необхідні для укладення шлюбу. Взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я.
4. Підстави та порядок визнання шлюбу недійсним. Правові наслідки недійсності шлюбу. Правовий статус дітей, народжених у шлюбі, який пізніше був визнаний недійсним.

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

Задача 1. Богданов та Окунева подали заяву на реєстрацію шлюбу, яка мала бути проведена 20 квітня. Однак 10 квітня Богданов потрапив в автомобільну катастрофу. У зв'язку з цим за заявою Окуневої реєстрація шлюбу була перенесена на 12 квітня. Коли працівник органу РАЦСу прибув до лікарні Богданов не розмовляв, на запитання не реагував. За наполяганням Окуневої, яка була вагітною, шлюб було зареєстровано.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 2. 19-річна Юліанова та 16-річний Андрійв подали до суду заяву про надання їм права на шлюб у зв'язку з вагітністю Юліанової. Батьки Андрійва як його піклувальники надіслали суду свої заперечення щодо цього.

Проаналізуйте ситуацію.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Карпенко Р. В., Александрова К. О. Актуальні питання добровільного вступу у шлюб: правові аспекти утворення сімейних правовідносин. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 37-41. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_6_7
2. Герасимчук Л. Недійсність шлюбу за сімейним законодавством України та застосовність норм міжнародного приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 22-27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2020_4_5
3. Алфьорова Т. М. Підстави та наслідки фіктивності шлюбу в сімейному праві України: перспективи вдосконалення. *Право і суспільство*. 2021. № 3. С. 25-30. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_3_6
4. Маньгора Т. В., Швець Л. Правове регулювання нетрадиційних форм шлюбно-сімейних відносин. *Інформація і право*. 2022. № 1. С. 156-168. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2022_1_18
5. Євко В. Ю. Визнання шлюбу недійсним як захід відповідальності у сімейному праві. *Вісник Харківського національного університету*

Тема 5. Припинення шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 1 година.

Методичні вказівки.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на те, щов теорії сімейного права під припиненням шлюбу розуміється зумовлене настанням певних юридичних фактів припинення на майбутнє правовідносин, що виникли між подружжям з юридично оформленого шлюбу. Припинення шлюбу відрізняється від визнання його недійсним тим, що воно спрямоване на майбутнє, тоді як визнання шлюбу недійсним має зворотну силу і припиняє правові наслідки шлюбу з моменту його укладення. Згідно зі ст. 104 СК шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим чи внаслідок розірвання шлюбу. Це вичерпний перелік підстав припинення останнього.

Говорячи про припинення шлюбу, доцільно визначити його відмінність від визнання шлюбу недійсним.

За життя подружжя шлюб може бути припинений внаслідок волевиявлення одного чи обох із подружжя (опікуна недієздатних чоловіка, дружини) шляхом його розірвання (розлучення). Терміни «розірвання шлюбу» та «розлучення» розглядаються у теорії сімейного права і вживаються у правозастосовній практиці органів ДРАЦС та судів як синоніми.

Згідно з чинним законодавством шлюб може бути розірвано за постановою органу ДРАЦС або за рішенням суду. Можливість припинення шлюбу на підставі волевиявлення одного чи обох з подружжя є виявом принципу вільності укладення шлюбу, його розірвання та рівності подружжя. Оскільки укладення шлюбу здійснюється на вільних та добровільних засадах, ніхто не може бути примушений до збереження подружніх відносин, якщо втрачена їх основа. Тому правом пред'явлення позову про розірвання шлюбу СК наділяє обох з подружжя. Водночас потрібно визнати обставини, за яких шлюб не може бути розірваний жодним з подружжя.

Розглядаючи питання порядку припинення шлюбу, потрібно докладно визначити особливості кожного з них – як адміністративного, так і судового.

Особливу увагу потрібно звернути на правові наслідки припинення шлюбу та їх класифікацію, яка надається в літературі. Правові наслідки розірвання шлюбу виявляються у припиненні особистих і майнових прав колишнього подружжя. Причому одні права припиняються відразу після розлучення, а інші можуть бути збережені або за бажанням одного з подружжя (наприклад, право на вибір прізвища), або в силу прямого припису закону. Так, відповідно до ч. 2 ст. 76 СК непрацездатна особа, яка потребує матеріальної допомоги, зберігає право на одержання утримання від колишнього чоловіка, колишньої дружини, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розлучення.

З розірванням шлюбу припиняється дія законного режиму майна подружжя, тобто режиму спільної сумісної власності, щоправда, за умови поділу майна, набутого дружиною і чоловіком за час шлюбу. Якщо ж такого поділу не було, то і після розлучення майно продовжує залишатися спільним з відповідним правовим режимом, оскільки воно було набуте за час шлюбу. До вимог розлученого подружжя про поділ спільного майна застосовується позовна давність тривалістю у 3 роки. З розірванням шлюбу перестає діяти передбачена СК презумпція згоди одного з подружжя на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном другим з подружжя. Для цього потрібна чітко висловлена згода другого власника майна, тобто розлученого чоловіка або розлученої дружини.

Після розірвання шлюбу припиняються і права, передбачені іншими галузями права, зокрема право на одержання одним із колишнього подружжя спадщини після смерті другого з них, право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника тощо. Однак розірвання шлюбу, яке припиняє правовідносини між подружжям, не призводить до припинення правовідносин між батьками і дітьми.

Окрему увагу слід приділити питанням встановлення режиму окремого проживання подружжя. У СК вперше у сімейному законодавстві України використовується поняття «режим окремого проживання подружжя». Відповідно до ч. 1 ст. 119 СК цей режим встановлюється для подружжя судом у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно.

Частина 2 ст. 120 СК закріплює такі найважливіші правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя: 1) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутиим у шлюбі; 2) дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

В сучасних умовах вважається, що режим окремого проживання подружжя слід вважати альтернативою розлучення. При цьому важливе

значення має той факт, що встановлення режиму окремого проживання подружжя можливе і за наявності неповнолітніх дітей.

Питання до теми:

1. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або у разі оголошення його померлим у встановленому законом порядку.
2. Розірвання шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей.
3. Розірвання шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя які мають неповнолітніх дітей.
4. Розірвання шлюбу за рішенням суду.

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Порівняльний аналіз:

Складіть таблицю порівнянь щодо підстав, порядку та правових наслідків недійсності та розірвання шлюбу.

Задачі:

Задача 1. Ноткін пред'явив позов до Красицької про розірвання шлюбу, в якому вказував, що шлюб вони уклали 15 травня 2014 року, а в червні того ж року вони припинили шлюбні відносини через ненормальні відносини з відповідачкою і втручання в сімейне життя її матері.

Посилаючись на неможливість продовження шлюбних відносин, позивач просив шлюб розірвати.

Красицька пред'явила зустрічний позов про визнання шлюбу недійсним, обґрунтовуючи його тим, що у Ноткіна не було наміру створювати з нею сім'ю, бо вже в червні 2014 року він припинив з нею шлюбні відносини, задовольнившись пропискою у неприватизованій квартирі у м. Києві та вселенням у квартиру.

Вирішіть спір.

Задача 2. 15.07.2021 року районним судом було постановлено рішення про розірвання шлюбу між Короленко та Москвіною. У відділі ДРАЦС Короленко та Москвіна розірвання шлюбу не реєстрували. 15.09.2021 року Короленко помер.

Чи буде М. спадкувати після нього як його дружина?

Яке юридичне значення має рішення суду про розірвання шлюбу і реєстрація розірвання шлюбу у відділі ДРАЦС?

Задача 3. Петрови перебували у зареєстрованому шлюбі протягом п'яти років. Через два роки подружнього життя Петрова повідомила чоловікові, що вона вагітна. Однак замість того, щоб радіти дитині, він почав вимагати, щоб дружина зробила аборт. На питання, чому він не радий дитині, тільки відповідав «ще не час», «це завадить кар'єрі». Дізнавшись про намір залишити дитину, чоловік почав погрожувати дружині. Тоді Петрова подала до суду позов про розірвання шлюбу.

Чи підлягає позов задоволенню? Які підстави припинення шлюбу? Що повинен пояснити адвокат Петровій?

Задача 4. Громадянка Лисенко М.К. звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу. Вона зазначила, що через рік після народження другої дочки чоловік перестав дбати та матеріально забезпечувати сім'ю, не займається вихованням «дітей, не допомагає по домашньому господарству, вдома постійно влаштовує скандали. На судовому засіданні Лисенко К. К. заявив, що він кохає дружину і виправить свою поведінку. 7-річна та 15-річна дочки були проти розлучення батьків. Старша донька навіть погрожувала самогубством у разі розлучення.

Як має діяти суд? Чи є зазначені обставини підставою для розірвання шлюбу?

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6. С. 34-37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2020_6_9
2. Грицишина Л. В. Розірвання шлюбу з окремими категоріями осіб у сімейному праві України. *Університетські наукові записки*. 2020. № 5. С. 53-63. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2020_5_7
3. Дробицька М. Ю. Судовий порядок припинення шлюбу. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. «Право». 2011. Вип. 15. С. 32-36.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2011_15_9

4. Войтенко Т. В. Зміна статі як підстава припинення шлюбу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 2. С. 20-25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_6
5. Резникова М. О., Боровик К. В. Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 61-65. http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2022_3_13
6. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6. С. 34-37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2020_6_9
7. Спектор О. М. Особливості розірвання шлюбу подружжям, яке має неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41(1). С. 124-129. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41\(1\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41(1)__33)
8. Бичкова В. С. Кашперський Р. В. Докази у справах про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей. *Цивілістична процесуальна думка*. 2015. № 1. С. 19-22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2015_1_7

Тема 6. Особисті немайнові правовідносини подружжя.

Рекомендована кількість годин – 1 години.

Методичні вказівки.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на те, що Особисті немайнові правовідносини за участю подружжя — це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, що перебувають у шлюбі.

В основі особистих немайнових правовідносин подружжя є правовий статус кожного з подружжя. Під правовим статусом подружжя розуміється забезпечена законом можливість набуття і реалізації особистих і майнових прав подружжя з метою зміцнення сім'ї, виховання дітей і досягнення особистого щастя.

Слід враховувати, що з усього розмаїття відносин, що виникають у сім'ї між подружжям, підлягають правовому регулюванню тільки ті, які на думку законодавця є найбільш важливими як для кожного із подружжя, членів його сім'ї, так і для суспільства в цілому.

Говорячи про особисті немайнові правовідносини подружжя, слід враховувати, що загальними засадами регулювання особистих немайнових відносин подружжя згідно зі ст. 7 СК є те, що вони здійснюються з урахуванням права на таємницю особистого життя подружжя, права кожного з них на особисту свободу та неприпустимість свавільного втручання будь-кого у їх сімейне життя, відсутності привілеїв чи обмежень кожного із подружжя за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Тобто в основу регулювання особистих немайнових відносин покладено принцип рівності при набутті та здійсненні особистих немайнових прав та обов'язків жінки та чоловіка у шлюбі та сім'ї.

Необхідно також звернути увагу на те, що широке коло особистих немайнових відносин подружжя знаходиться поза межами права. В силу своєї делікатності та інтимності вони не піддаються зовнішньому впливу, а відтак — і правовому регулюванню. Відносини любові, поваги, довіри неможливо врегулювати нормами права. Норми права можуть лише сприяти розвиткові відносин, що регулюються нормами моралі.

Характерним для особистих немайнових прав подружжя є те, що вони не мають економічного змісту. Іншими словами, вони не можуть бути точно оцінені в грошовому еквіваленті. Ці права належать кожному з подружжя незалежно від його особистого майнового стану.

Особисті немайнові права пов'язані з особою і є невід'ємними від неї. Їх неможливо продати, подарувати, передати будь-яким іншим чином. Водночас особисті немайнові права подружжя мають певні особливості порівняно з особистими немайновими правами, що становлять предмет цивільно-правового регулювання, які обов'язково потрібно розкрити.

Окрему увагу слід приділити видам особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. При цьому аналізуючи перелічені в главі 6 СК права та обов'язки подружжя, можна дійти висновку, що законодавець при їх визначенні враховує як загальні цивільно-правові положення щодо визначення особистих немайнових прав людини незалежно від шлюбу, так і закріплює порядок виникнення, здійснення та припинення таких прав та обов'язків у осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це можна пояснити тим, що кожному громадянину від народження або за законом належить певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно. Укладення шлюбу суттєво не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному з подружжя як людині і громадянину.

До таких прав належать особисті немайнові права, передбачені книгою 2 ЦК: право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і

здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості та інші особисті права. Деякі з цих прав з моменту реєстрації шлюбу одночасно є суб'єктивними сімейними правами кожного з подружжя. Такими правами є право на невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32 Конституції, ст. 270 ЦК), право на сім'ю (ст. 4 СК, ст. 291 ЦК).

Слід зазначити, що ряд норм, які регулюють немайнові відносини подружжя, є нормами-деклараціями, бо права, передбачені цими нормами, не можуть бути здійснені в примусовому порядку, застосування санкцій за порушення цих норм неможливе. Так, наприклад, спір подружжя про розподіл обов'язків в сім'ї чи про життя сім'ї, тобто з питань, що стосуються їх особистих відносин, за винятком питань виховання дітей та майнових питань, не може вирішуватися в примусовому порядку.

Питання до теми:

1. Поняття особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Класифікація особистих немайнових прав подружжя.
2. Право на материнство. Право на батьківство.
3. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток.
4. Право подружжя на вибір та зміну прізвища. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
5. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Право дружини та чоловіка на особисту свободу.

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

1. Подружжя Звелікових більше 30 років прожили у шлюбі. Вони виростили двох синів та доньку, дали їм освіту, а потім Звеліков зійшовся з іншою жінкою і пішов з сім'ї. Звелікова на поновлення подружніх стосунків не

сподівалася і подала заяву до відділу ДРАЦС про розірвання шлюбу. А потім звернулася до Звелікова з позовом про аліменти. У позовній заяві вона вказала, що їй 54 роки, вона ніде не працює, доглядає за онуками і ніяких коштів до існування не має. А Звеліков працює директором фірми і отримує 650 грн. на місяць.

Вирішіть справу.

2. Сухарева та Кравець вінчалися в церкві, але шлюб не склався і вони розійшлися. Сухарева через 8 місяців захворіла й стала інвалідом. Колишній чоловік сплачувати аліменти на її утримання відмовився.

Дайте юридичний аналіз наведеної ситуації.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Красицька Л. В. Сімейні особисті немайнові права в національній доктрині приватного права. *Право України*. 2019. № 1. С. 120-135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_1_12
2. Парфентьев А. В. Поняття та правова природа особистих немайнових прав подружжя у сімейно-правовій доктрині. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 114-118. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_19
3. Бондар І. Проблемні питання сімейних особистих немайнових прав у нотаріальних провадженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 5-9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_10_2
4. Стефанчук Р. О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 107-111. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_2_16
5. Драгомирова Ю. В. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 56-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_14
6. Олійник О. С. Основні тенденції розвитку колізійного законодавства щодо регулювання майнових та особистих немайнових відносин подружжя. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 24. С. 118-121. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2010_24_24
7. Левківський Б. Особливості судового захисту окремих особистих немайнових прав подружжя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 4. С. 52-55. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_4_17
8. Лінік Є. П. Особисті немайнові права осіб, що проживають однією сім'єю без шлюбу, та подружжя: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник*

Тема 7. Майнові правовідносини подружжя. Фактичні шлюбні відносини.

Рекомендована кількість годин – 1 години.

Методичні вказівки.

При вивченні теми «Майнові правовідносини подружжя» необхідно мати на увазі, що майнові відносини подружжя – це такі відносини, що виникають між чоловіком та жінкою з приводу майна та мають економічний зміст.

Традиційно виділяють чотири види майнових відносин подружжя: 1) відносини подружжя з приводу належного їм майна. Як правило, ці відносини виражаються у праві власності кожного з подружжя або їх обох на якусь річ.; 2) аліментні правовідносини подружжя; 3) житлові правовідносини подружжя; 4) спадкові правовідносини подружжя.

Як свідчить практика, кожний із подружжя вже на момент укладення шлюбу має власне майно, що належить кожному з них на праві приватної власності. Кількість, якість і вартість такого майна також може змінюватися протягом шлюбу, сімейного життя, як правило, за наявності підстав, передбачених чинним законодавством. Так, ст. 57 СК містить перелік майна, що може належати кожному з подружжя окремо на праві приватної власності. У зв'язку з чим потрібно визначити, яке саме майно до нього належить.

Відповідно до ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба, служба в армії тощо) самостійного заробітку (доходу). Таким чином, СК закріплює традиційний підхід до майнових відносин подружжя: все, що було нажите разом — є спільним. Такий режим спільної власності називають законним, оскільки він діє у силу закону в усіх випадках, якщо не встановлений договірний режим, за яким належність майна кожному з подружжя визначається укладеним ними договором.

Говорячи про майнові правовідносини подружжя, доцільно визначити особливості правового регулювання майнових правовідносин чоловіка та жінки, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах (ст. 74 СК України).

Слід враховувати, що терміном «правовий режим майна подружжя» охоплюється комплекс правових засобів, які регулюють відносини, що складаються з приводу майна подружжя, визначають характер та обсяг їх прав і обов'язків щодо цього майна. Вони включають перш за все засади правового регулювання відносин щодо спільного і роздільного майна, а також здійснення прав та їх захист у разі порушення.

СК запровадив положення, за якими шлюбний договір може укладатися як до укладення шлюбу, так і під час шлюбу. Шлюбним договором регулюються лише майнові відносини. Подружжя може домовитися про непоширення на майно, набуте під час шлюбу, режиму спільної сумісної власності і вважати його спільною частковою або особистою приватною власністю кожного з них. Таким чином, договірний режим спільної власності подружжя може передбачати встановлення спільної часткової або особистої приватної власності на майно, набуте під час шлюбу.

Договірний режим базується на договорі подружжя між собою, але при цьому він обов'язково включає і нормативний елемент, без якого в принципі неможливим було б його існування. Особливістю договірного режиму майна подружжя являється те, що правові норми, які входять до його складу мають загальнодозвільний характер і виступають в якості базової посилки, на підставі якої вже власно подружжям безпосередньо формується зміст цього режиму, визначаються їх майнові права та обов'язки. В зв'язку з цим договір, як засіб регулювання майнових відносин подружжя, в структурі договірного режиму набуває вирішальне значення, визначаючи його обсяг та основний зміст.

Основна мета договірного режиму заключається у встановленні таких правил поведінки в майновій сфері, які б носили відмінний характер від тих, що встановлені в законі.

Основу договірного режиму подружнього майна складають наступні види договорів: 1) шлюбний контракт; 2) договір про поділ спільного майна подружжя; 3) договір про встановлення часток в спільному майні подружжя; 4) договір про передачу роздільного майна одного з подружжя в спільну часткову власність подружжя; 5) договір про передачу роздільного майна одного з подружжя в спільну сумісну власність; 6) договір про передачу роздільного майна обох з подружжя в спільну часткову власність; 7) договір про передачу роздільного майна обох з подружжя в спільну сумісну власність. Думається, що даний перелік не є вичерпним, а передбачає лише основні найбільш поширені види договорів стосовно подружнього майна.

Найпоширенішим і найзмістовнішим видом подружніх договорів являється шлюбний контракт, який визначається, як угода, що укладається між особами, що подали заяву у відділ ДРАЦС про реєстрацію шлюбу, або між

подружжям з питань майнових відносин. Шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини між подружжям, та між ними та дітьми.

Окрему увагу слід приділити таким питанням, як: порядок укладення шлюбного договору, форма шлюбного договору, зміст шлюбного договору, строк дії шлюбного договору, зміні умов шлюбного договору, відмова від шлюбного договору та його розірвання, а також визнання шлюбного договору недійсним.

Питання до теми:

1. Поняття, види, співвідношення майнових прав подружжя з немайновими.
2. Режим спільного майна подружжя.
3. Режим роздільного майна подружжя
4. Договірний режим подружнього майна.
5. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
6. Шлюбний договір. Порядок укладення шлюбного договору. Форма шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним.
7. Фактичні шлюбні відносини.
8. Правове регулювання відносин з приводу майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
9. Правові наслідки припинення фактичних шлюбних відносин.

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

Задача 1. Михальченко Олексій 25 квітня 2022 року звернувся до районного суду з позовом до Михальченка Олени про поділ спільного сумісного майна подружжя, в якому просив в порядку поділу майна визнати за позивачем право власності на квартиру; визнати за позивачем право власності та виділити в натурі земельну ділянку площею 0,0825 га, що розташована в СТ «Тиша»; визнати за Михальченко Оленою право власності та виділити в натурі

транспортний засіб «Тойота-Прадо», зареєстрований 27 листопада 2018 року на ім'я Михальченко Олексія.

13 червня 2022 року відповідач Михальченко Олена подала до районного суду зустрічну позову заяву про поділ спільного сумісного майна подружжя, в якій просила стягнути з Михальченка Олексія на її користь компенсацію вартості частки коштів в розмірі 50% від розміру внесків позивача до статутного фонду приватного підприємства «Оніка»; компенсацію 1/2 частини грошових коштів, які знаходились на депозитних рахунках позивача; земельну ділянку площею 0.0825 га передати їй у власність; транспортний засіб «Тойота-Прадо», передати в особисту власність Михальченка Олексія; 1/2 частини квартири, яка зареєстрована на ім'я позивача передати в її особисту власність.

Рішенням районного суду визнано за Михальченко Олексієм та Михальченко Оленою право власності на 1/2 частину квартири за кожним. Визнано за Михальченко Олексієм право власності і виділено в натурі земельну ділянку, площею 0,0825 га, що розташована у садовому товаристві «Тиша». Визнано за Михальченко Оленою право власності на автомобіль «Тойота-Прадо». В іншій частині позову Михальченко Олені відмовлено.

Не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції Михальченко Олена подала апеляційну скаргу, в якій просить скасувати рішення районного суду та ухвалити нове, яким задовольнити зустрічний позов Михальченко Олени.

Задача 2. У грудні 2022 року Омельченко Надія звернулася до суду з позовом, посилаючись на те, що з 23 серпня 2006 року вона перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, від якого мають малолітнього сина – Івана, 2003 року народження. Рішенням районного суду від 21 грудня 2017 року шлюб між ними розірвано. У 2015 році, у період шлюбу, відповідно до ст. 121 Земельного кодексу України їм безоплатно з державної власності була передана земельна ділянка площею 0, 10 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель. Правовстановлюючі документи на вказану земельну ділянку оформлені на ім'я відповідача – Омельченка Миколу та знаходяться в нього. На цій земельній ділянці ними було розпочато будівництво жилого будинку, у будівництві якого вона брала участь своїми коштами. Вважаючи, що земельна ділянка набута подружжям у період шлюбу та на ній розпочато будівництво жилого будинку, тому вона є спільним сумісним майном подружжя. Також у період шлюбу вони придбали автомобіль «Toyota Corolla», свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу на який видано на ім'я Омельченка Миколи. Позивачка просила визнати за нею право власності на 1/2 частку вказаних земельної ділянки й автомобіля та стягнути з відповідача на її користь грошову компенсацію вартості 1/2 частки автомобіля.

Рішенням районного суду позов задоволено частково. Стягнуто з Омельченка Миколи на користь Омельченко Надії 19 851 грн. грошової компенсації вартості 1/2 частки автомобіля «Toyota Corolla». Визнано за Омельченко Миколою право власності на автомобіль «Toyota Corolla». У задоволенні решти вимог відмовлено.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов Омельченко Надії задоволено в повному обсязі. Визнано за нею право власності на 1/2 частку земельної ділянки площею 0, 10 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель. Стягнуто з відповідача на користь Омельченко Надії 19 851 грн. грошової компенсації вартості 1/2 частки автомобіля «Toyota Corolla».

Омельченко Микола звернувся до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з касаційною скаргою.

Чи є підстави для задоволення касаційної скарги? Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача 3. Андрій у 2014 році звернувся з позовом до Андрієвої про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, автомобіля Ford-21063. Андрійва вважала, що ця машина не повинна включатися до складу спільного майна подружжя як подарована їй особисто, оскільки була виділена їй на роботі як передовику виробництва у 1992 році за пільговою ціною, що складала на той час одну четверту її реальної вартості.

Андрій у суді пояснив, що кошти на оплату пільгової вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Андрійва запропонувала виплатити чоловікові половину сплаченої у 1992 році суми. Водійські права були лише у Андрійва.

Яке рішення має винести суд?

Задача 4. Петrenchко звернувся з позовом до своєї дружини про розірвання шлюбу і поділ майна, набутого в шлюбі, зокрема, акцій, зареєстрованих на ім'я дружини. На компенсацію Петrenchко не погоджувався, оскільки на його думку їх вартість значно зросла з 1993 року, коли вони були набуті. Дружина заперечувала проти поділу акцій і пояснила в суді, що інші акціонери теж проти прийняття її чоловіка як акціонера до товариства. Зваживши на пояснення дружини та за відсутності іншої оцінки акцій, суд присудив Петrenchкові відшкодування половини вартості акцій за ціною їх набуття у 1993 році.

Чи обгрунтованим є рішення суду ?

Задача 5. Подружжя Карпових розірвало шлюб у 2013 році, однак, продовжувало проживати спільно, вести спільне господарство, у 2017 році у них народилася донька. У 2019 році Карпова звернулася до суду з позовом до Карпова про поділ квартири, набутої в 2012 році, а також земельної ділянки, придбаної теж з чоловіком у 2015 році.

Суд відмовив в задоволенні вимоги про поділ майна, мотивуючи тим, що з моменту винесення рішення суду про розірвання шлюбу минуло більше трьох років. Чи обґрунтоване рішення суду ?

Вирішіть спір.

Задача 6. Максимів пред'явив позов до Драч про визнання права на 1/2 частину суми грошового вкладу. Позивач зазначив, що близько 35 років він перебував у фактичному шлюбі з сестрою відповідачки, вів з нею спільне господарство і на її рахунок в ощадкасі вносилися як її пенсія, так і її одержувана зарплата. Оскільки після її смерті свідоцтво про право на спадщину одержала відповідачка, позивач просив визнати за ним право на половину вкладу.

Задача 7. Костів та Липова уклали шлюб у 2005 році. У 2009 році за спільно зароблені кошти вони купили квартиру. З кінця 2010 року до кінця 2011 року Костів не проживав з своєю дружиною, не вів з нею господарства і на словах просив розлучитися.

На початку січня 2011 року Костів повернувся до Липової. У 2010 році Липова придбала меблевий гарнітур, а Костів – квартиру, куди й переїхало подружжя після примирення і перевезли з іншими речами гарнітур.

Квартиру, куплену ними в 2009 році, вони у січні 2014 року продали, і за кошти був зроблений вклад у банку на ім'я Костіва. У лютому Костів зняв гроші з вкладу (без відома дружини) і купив квартиру, зазначивши у договорі єдиним покупцем свою матір. Ще через півмісяця подружжя посварилося, і Костів звернувся з позовом про розірвання шлюбу і поділ майна.

Дайте юридичну оцінку ситуації.

Задача 8. Назаров звернувся з позовом до Назарової про покладення частини відшкодування боргу за договором позики. У судовому засіданні було встановлено, Назаров перебуваючи у шлюбі з Назаровою, у 2019 році позичив у Білоноса 90 000 гривень строком на 3 роки. Цього ж року між Назаровою та Філімоновим було укладено договір про відступлення права вимоги на отримання квартири, яке належало Філімонову на підставі договору про дольову участь у будівництві житла, укладеному із асоціацією «Світбуд». За

цим договором Назарова передала Філімонову 90 000 гривень. Через деякий час подружжя Назарових вирішило розлучитись. Назарова без відома чоловіка розірвала договір цесії і отримала назад від Філімонова 90 000 гривень.

Суд відмовив в задоволенні вимоги Назарова, мотивуючи своє рішення тим, що хоч на момент укладення договорів сторони й перебували в шлюбі, але могли кожен окремо укласти договори, розірвати їх, ці договори не мають правового режиму спільно набутого майна, тому вимоги Назарова про покладення на Назарову відшкодування частини позики Білоносу є незаконними.

Проаналізуйте законність винесеного рішення.

Задача 9. Нотова звернулась до Степанова з позовом про розірвання шлюбу і поділ спільного майна. До такого майна, на думку Нотової, зокрема, належали:

1. меблевий гарнітур;
2. вклад у банк у сумі 9 тис. грн. (5 тис. грн. Степанов вклав до укладення шлюбу, а далі поповнював вклад після одруження);
3. цегляний житловий будинок, побудований за час шлюбу на основі вдвічі меншого за площею, який належав Степанову до укладення шлюбу;
4. зарплати чоловіка за останні півроку, яку Степанов ще не отримав як і всі інші працівники підприємства, де він працював.

Нотова також вважала, що її особистою власністю є таке майно:

1. телевізор, куплений нею під час шлюбу за позичені у матері кошти.

Проти купівлі телевізора чоловік категорично заперечував, але надалі ним часто користувався.

2. норкова шуба, зі слів Нотової, подарована їй чоловіком на другий день після весілля.

3. дача, яку вона успадкувала після смерті матері.

Нотова з 5 років подружнього життя 4 роки не працювала, перебуваючи на утриманні чоловіка, 2 з них займалася доглядом за дитиною, а останній рік працювала, отримуючи зарплату втричі більшу, ніж чоловік.

Натомість Степанов усі 5 років працював. За період шлюбу нічого не успадкував.

Як суд має поділити назване майно ?

Задача 10. За заявою Федоріва йому було виділено земельну ділянку для спорудження будинку. На наступний рік він зареєстрував шлюб з Власенко. Будівництво велось 10 років. В 2014 році будинок був прийнятий до експлуатації. Власником будинку було записано лише Федоріва.

В 2014 р. за договором купівлі-продажу було придбано автомобіль, власником якого також було зареєстровано лише Федоріва. На яке майно виникає режис сумісної власності подружжя, а на яке ні.

Задача 11. На весіллі Софія та Костянтин одержали як подарунки 40 000 гривень. За ці гроші була придбана на ім'я дружини квартира.

Через рік відносини між подружжям змінилися, у зв'язку з чим чоловік зажадав розподілу майна на рівні частини.

Батько Софії стверджував, що 2000 дол. США він подарував особисто дочці, а не їм обом, тому частка дочки має бути більшою.

Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Андрущенко Т. С. Сімейно-правовий договір: поняття та ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 138-145. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2021_4_22
2. Байрачна М. І. Деякі аспекти майнових прав та обов'язків подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 55(1). С. 106-109. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_55\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_55(1)_26)
3. Боднар Т. В. Деякі проблемні аспекти здійснення та захисту майнових прав подружжя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27. № 1. С. 72-88. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2020_27_1_5
4. Глиняна К. М. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя. *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 15. С. 89-94. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_15_19
5. Гордєєва О. І. Шлюбний договір, як гарантія майнового права при розлученні подружжя. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 35. С. 129-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2020_35_59
6. Михальнюк О. В. Договори в сімейному праві України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 10. С. 84-91. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_10_22
7. Поцелуйко А. І. Шлюбний договір як цивільно-правовий інструмент сімейно-правового регулювання подружніх майнових відносин. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2016. Вип. 4. С. 135-144. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_4_14
8. Ткаченко Є. А. Майнові відносини подружжя в міжнародному сімейному праві: методологія регулювання. *Міжнародний науковий журнал*

«Інтернаука». Серія : Юридичні науки. 2021. № 1. С. 120-126.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2021_1_18

9. Ткаченко Є. А. Майнові відносини подружжя в міжнародному сімейному праві: методологія регулювання. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2021. № 1. С. 120-126.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2021_1_18
10. Лучковський В. В. До питання про особливості захисту прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах у судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 141-145.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_64_28

Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей. Визначення походження дітей. Майнові та особисті немайнові правовідносини між батьками і дітьми.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При розгляді даної теми слід враховувати, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. При цьому розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Важливість даного положення обумовлюється насамперед тим, що батько і мати є законними представниками дитини (ст. 242 ЦК), а тому усі права дитини здійснюються опосередковано через батьків, або за їх участю. І тому, рівність прав та обов'язків батьків дозволяє у повній мірі, гармонійно врахувати інтереси дитини та задовольнити усі її потреби. Адже саме батьки мають можливість укладати правочини від імені та в інтересах дитини, захищати її права, вирішувати допустимість укладення певних правочинів самою дитиною в залежності від об'єму її дієздатності тощо. Загалом же батьківські права та обов'язки стосовно дитини виникають із моменту народження дитини і, за загальним правилом, продовжуються до досягнення нею повноліття, а за окремих умов, передбачених Главою 16 СК, ще довше.

В свою чергу, діти у яких є спільні батьки (або один з них) мають повне право вимагати від них належно виконувати свої батьківські обов'язки, самі повинні виконувати свої обов'язки по відношенню до батьків, успадковують

майно своїх батьків нарівні з іншими дітьми народженими у шлюбі чи поза ним тощо.

При розгляді даної теми потрібно визначити порядок та особливості встановлення походження дитини як від матері, так і від батька; презумпції батьківства чоловіка матері дитини; визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка; визначення батьківства чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини; визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини; визнання батьківства та материнства в судовому порядку. Зв'язок, який виникає між батьками та дітьми, включає майнові та немайнові взаємні права та обов'язки. Будується він на кровному походженні дітей від своїх батьків. Але для виникнення відповідних прав та обов'язків необхідна наявність юридичного складу, який включає не лише кровну спорідненість, але й посвідчення цього юридичного факту державним органом. Проте, це не означає, що батьками дитини не можуть бути записані інші особи, які набули батьківських прав та обов'язків, не перебуваючи в кровній спорідненості з дитиною.

Говорячи про судовий порядок визнання батьківства та материнства, слід враховувати, що за рішенням суду батьківство може бути визнано за умови відсутності зареєстрованого шлюбу між батьками дитини і відсутності заяви чоловіка до відділу ДРАЦС про запис його батьком. В такому випадку мати звертається з позовом до особи, яку вважає батьком, і кожна із сторін може порушувати клопотання про призначення судово-генетичної експертизи.

Окремо слід зупинитися на питаннях оспорювання батьківства та материнства. Особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126, 127 СК України має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. Батьківство спростовується судом у разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та дитиною. Оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. При цьому доцільно визначити випадки, коли оспорити батьківство або материнство не є можливим.

В межах цієї теми необхідно приділити увагу питанням здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків, а також забезпечення права дитини з ілюстрацією конкретних прикладів.

Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків має ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Відмова батьків від дитини є неправомірною, суперечить моральним засадам суспільства. Ухилення батьків

від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом. Так, стаття 164 СК України встановлює підстави, за наявності яких мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав.

Окремого дослідження вимають питання майнових правовідносин батьків та дітей. Майнові правовідносини, які можуть виникати між батьками і дітьми поділяють на дві групи: відносини батьків і дітей з приводу майна, що перебуває у сфері володіння сім'ї; аліментні зобов'язання батьків та дітей. При цьому потрібно окремо розглянути питання: права батьків і дітей на майно; роздільність майна батьків і дітей; право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання; право спільної сумісної власності батьків і дітей; права батьків та дітей щодо користування майном; управління майном дитини, а також використання доходу від майна дитини.

Питання до теми:

1. Підстави виникнення прав та обов'язків між батьками та дітьми. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків
2. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язки батьків та дітей.
3. Поняття, підстави, порядок, правові наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.
4. Права батьків і дітей на майно. Роздільність майна батьків і дітей.
5. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання.
6. Право спільної сумісної власності батьків і дітей. Права батьків та дітей щодо користування майном.
7. Управління майном дитини. Використання доходу від майна дитини.
8. Огляд норм міжнародного законодавства щодо захисту особистих немайнових прав дітей у сімейних спорах

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

Задача 1. У липні 2018 року К. звернувся до суду з позовом до М. про оспорювання батьківства та виключення запису його як батька з актового запису про народження дитини. Позивач зазначав, що з 17 січня 2007 році до 19 лютого 2014 року він перебував з відповідачкою у зареєстрованому шлюбі. 16 липня 2009 р. відповідачка народила доньку А., в актовому запису про народження та свідоцтві про народження якої він зазначений як батько. У 2014 році від відповідачки йому стало відомо, що фактично батьком дитини є не він.

З огляду на викладене К. просив суд ухвалити рішення, яким виключити його батьківство по відношенню до А. та зобов'язати відділ реєстрації актів цивільного стану виключити запис про нього як батька з актового запису про народження дитини.

Рішенням районного суду позов задоволено. Рішенням Апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову. Апеляційний суд виходив з того, що спірні правовідносини регулюються Кодексом про шлюб та сім'ю України, а оскільки позивач пропустив річний строк позовної давності, передбачений ст. 56 цього закону, для оспорювання свого батьківства, то відсутні правові підстави для задоволення його позову.

Визначте особливості дії сімейного законодавства у часі. Чи законним є рішення апеляційного суду? Чи може бути у цьому випадку застосована позовна давність до спірних правовідносин.

Задача 2. А. звернулася до суду із позовом до Л., К. та В. про відібрання малолітньої дитини та відшкодування моральної шкоди. Позивачка зазначала, що перебувала у шлюбі з В., від шлюбу з яким має двох дітей: сина Ф., 2012 року народження, та дочку Р., 2014 року народження. Фактично шлюбні відносини між А. та відповідачем В. припинилися в серпні 2007 року та із цього часу вона із дітьми проживала окремо від В.

Згідно з рішенням К-го районного суду Полтавської області від 30 жовтня 2017 року шлюб між А. та В. розірвано, дітей залишено проживати з А. Після припинення шлюбно-сімейних відносин стосунки між нею та відповідачами Л. і К., які є дідом та бабою дітей, батьками її колишнього чоловіка В., значно погіршилися, спілкування відповідачів із дітьми негативно впливало на останніх.

На початку листопада 2022 року, на час шкільних канікул та тривалого карантину А. дозволила сину Ф. пожити в діда та баби, відповідачів Л. і К., у належному їм будинку, але після завершення карантину дитину позивачці не повернули. До часу звернення до суду Ф. продовжує мешкати у відповідачів, які доставляють його до школи та забирають із неї автомобілем. На

неодноразові прохання А. повернути їй сина, висловлені по телефону, відповідачі не реагують, продовжують утримувати дитину в себе. З урахуванням викладеного А. просила суд відібрати малолітнього Ф., 2022 року народження, від відповідачів Л. та К. за місцем його фактичного перебування та передати його матері, а також стягнути із відповідачів у солідарному порядку на її користь у рахунок відшкодування моральної шкоди 50 тис. грн.

В. звернувся до суду із зустрічним позовом, в якому просив суд усунути перешкоди щодо його участі у спілкуванні та вихованні малолітнього сина Ф., стягнути з А. на його користь моральну шкоду в сумі 100 тис. грн, визначити місце проживання малолітнього сина за місцем його проживання. В. зазначав, що протягом 2018–2022 років А. чинила йому перешкоди у спілкуванні із сином. Із цього приводу він звернувся до органу опіки та піклування, рішенням якого було встановлено часи для спілкування із сином, однак А. продовжувала перешкоджати йому в цьому. Відповідачка за зустрічним позовом не здатна в повному обсязі та належним чином виконувати покладені на неї обов'язки щодо виховання та розвитку сина Ф., оскільки значну частину свого часу приділяє дозвіллю, часто відсутня за місцем свого проживання, залишає дітей на своїх батьків. У жовтні 2022 року син Ф. прийшов до В. та його батьків Л. і К. та висловив бажання мешкати з ними, а не з матір'ю. В. також указував, що у нього є можливість утримувати сина, оскільки він має стабільний прибуток, а на період його відряджень про дитину піклуються його батьки Л. і К.

Рішенням суду позов А. задоволено частково. Ухвалено відібрати малолітнього Ф., 2012 року народження, від Л., К. та В. за місцем його фактичного перебування й передати матері – А. У задоволенні вимог А. про відшкодування моральної шкоди відмовлено. У задоволенні зустрічного позову В. відмовлено.

Чи законне рішення постановив суд? У яких випадках учасники сімейних відносин мають право на відшкодування моральної шкоди?

Задача 3. 01.02.2013 року суд виніс рішення про розірвання шлюбу між Лорейко та Дробовою. У той же день Лорейко виїхав за кордон працювати за трудовим договором. 02.02.2014 року він повернувся і отримав судову повістку у справі про позбавлення батьківських прав і стягнення аліментів на користь сина Антона. У судовому засіданні 01.03.2014 року Лорейко дізнався, що Дробова народила 27.12.2013 року хлопчика Антона, батьком якого записано Лорейко. Розгляд справи було відкладено до 15.03.2014 року, але 05.03.2014 року Лорейко загинув.

Дробова звернулася із позовом до суду про стягнення аліментів з батьків Лорейка на користь її сина Антона. Батьки Лорейко заперечували проти позову

і проти визнання Антона спадкоємцем свого сина і звернулись до юриста за порадою.

Прокоментуйте ситуацію відповідно до положень Сімейного кодексу України.

Задача 4. Л. звернулась до К. з позовом про стягнення аліментів на сина М., оскільки К., хоча й не перебував у шлюбі з Л. та за спільною з нею заявою записаний батьком М., а коштів на утримання не дає.

К. пред'явив зустрічний позов про оспорювання батьківства і зазначив, що на момент подання спільної заяви з Л. про добровільне визнання батьківства він не вважав себе батьком М., але зробив це на прохання Л. за грошову винагороду.

Л. в суді стверджувала, що К. дійсно є батьком її сина і визнав батьківство добровільно.

За висновком біологічної експертизи батьківство К. не заперечувалось.

Суд задовольнив позов про оспорювання батьківства, керуючись тим, що Л. не змогла в суді підтвердити батьківства К.

Проаналізуйте правильність застосування судом норм матеріального права.

Задача 5. З 29.10.2010 року по 28.12.2013 року тривав шлюб між Галковою та Літуновим. 13.05.2011 року Галкова народила сина Микиту, батьком якого був записаний Літунов.

У січні 2013 року з листа Галкової до подруги Літунов довідався, що не є батьком дитини. 16.01.2014 року Літунов звернувся досуду з позовом про оспорювання запису про батьківство. За ухвалою суду була призначена генетична експертиза, однак, Галкова чинила перешкоди і експертиза не була проведена. Натомість Галкова заперечувала проти позову і вважала, що її чоловік пропустив строк позовної давності для оспорювання запису про батьківство.

Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Лобанова Т. В. Розвиток правових засад щодо особистих немайнових прав і обов'язків дітей і батьків. *Наука та наукознавство*. 2012. № 4. С. 127-133. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2012_4_16
2. Розгон О. В., Заїка О. С. Походження дитини як підстава виникнення прав та обов'язків батьків та дітей. *Вісник Харківського національного*

- університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2017. Вип. 23. С. 119-123.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2017_23_34
3. Шамрук Н. Б., Кульок Д. М. Щодо особистих немайнових та майнових прав і обов'язків батьків та дітей у законодавстві України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право.* 2020. № 2. С. 40-49.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2020_2_6
  4. Лефтерова О. І. Колізійне регулювання визначення походження дитини, народженої в «міжнародному» шлюб. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство.* 2019. Т. 24. Вип. 2. С. 23-33.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2019_24_2_5
  5. Лефтерова О. І. Міжнародно-правове забезпечення реалізації права дитини на інформацію про власне походження. *Правова держава.* 2019. № 33. С. 194-199. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_33_31
  6. Розгон О. В. Колізійне регулювання встановлення походження дитини при застосуванні сурогатного материнства. *Альманах міжнародного права.* 2017. Вип. 17. С. 123-133. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_16
  7. Резніченко С. В., Кирилюк І. В. Підстави позбавлення батьківських прав. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2012. № 3. С. 100-102.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2012_3_38
  8. Лапчевська О. Ф., Лапчевская Е. Ф. Чинне законодавство про поновлення батьківських прав та шляхи його удосконалення. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2013. № 1. С. 232-235.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2013_1_77
  9. Шишка Р. Б. Цікаве дослідження особистих та майнових прав батьків та дітей. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2015. № 2. С. 165-166.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_2_34
  10. Боднар Т. В. Управління майном дитини за Цивільним і Сімейним кодексами України (порівняльно-правовий аспект). *Право України.* 2022. № 2. С. 122-131. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2022_2_11
  11. Ватрас В. А. Батьки та діти як суб'єкти сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки.* 2008. № 4. С. 145-150.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_4_28
  12. Воронов М. П. Майнові права дитини як самостійного суб'єкта сімейних правовідносин. *Сучасні питання економіки і права.* 2014. Вип. 1. С. 130-136.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2014_1_28
  13. Алексеева О. В., Калініченко А. П. Огляд норм міжнародного законодавства щодо захисту особистих немайнових прав дітей у сімейних спорах. *Наука і правоохорона.* 2019. № 1. С. 320-328.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2019_1_41

Тема 10. Аліментні зобов'язання членів сім'ї. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При розгляді теми «Аліментні зобов'язання членів сім'ї» необхідно дати поняття аліментів та аліментних правовідносин, а також визначити особливості аліментних зобов'язань. При цьому рекомендується окремо розглянути аліментні зобов'язання подружжя, аліментні зобов'язання батьків та дітей, обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання, обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.

Встановлений ст. 75 СК обов'язок подружжя з взаємного утримання є не лише моральним, а й правовим. Він базується на розумінні шлюбу як об'єднання осіб, що створює для них особисті і майнові права та обов'язки.

Норми сімейного права виходять з того, що з укладенням шлюбу між подружжям встановлюється правовий зв'язок, який продовжує існувати і після розірвання шлюбу. Одним з елементів цього зв'язку є збереження права на утримання, яке виникло під час шлюбу. Загальними умовами виникнення зобов'язання з утримання колишнього подружжя є непрацездатність одного з подружжя, його потреба в отриманні матеріальної допомоги та можливість іншого з подружжя надавати таку допомогу. Такий обов'язок з утримання може виникнути і після розірвання шлюбу за умови, що непрацездатність настала протягом одного року з дня розірвання шлюбу. При цьому потрібно визначити не лише порядок стягнення аліментів, але й підстави припинення права на одержання аліментів або обмеження його строком.

Слід зазначити, що утримання неповнолітньої дитини є обов'язком її батьків, які повинні забезпечити дитину всіма необхідними благами, принаймні для мінімального задоволення життєво важливих потреб та потреб виховання. Такий обов'язок для обох батьків є рівним, не залежить від їх віку, дієздатності та майнового стану, за винятком єдиного випадку, спеціально передбаченого законом. Такий випадок трапляється, коли дохід самої дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків та повністю забезпечує її потреби. Обов'язок утримувати дитину виникає у батьків з часу народження дитини і триває до досягнення дитиною повноліття. Припиняється обов'язок з утримання у разі смерті батьків чи дитини, причому законом на спадкоємців не

може бути покладено обов'язок утримувати дитину померлого навіть за рахунок успадкованого майна. Такий обов'язок може бути встановлений лише спадкодавцем у заповіті.

Говорячи про аліментні зобов'язання батьків ьта дітей, необхідно окремо зупинитися на питаннях: способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини, звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину, договір між батьками про сплату аліментів на дитину, час, з якого присуджуються аліменти на дитину.

Крім того, кожен з батьків, незалежно від того, чи стягнуті з нього аліменти, зобов'язаний брати участь у додаткових витратах на дитину, які викликані особливими обставинами.

При дослідженні питань щодо обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання, слід враховувати, що підставами для виникнення обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина є непрацездатність дітей та наявність обставин, що зумовлюють потребу їх у матеріальній допомозі, а також здатність батьків таку допомогу надавати. Таким чином, для покладення на батьків обов'язку щодо утримання своїх повнолітніх дітей необхідно встановити сукупність зазначених умов.

Крім того, на повнолітніх дітей покладається обов'язок утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Такий обов'язок виходить з принципів моральності та обумовлений фактом походження дитини від батьків. Виконання його не залежить від майнового стану повнолітніх дітей, проте останній може бути врахований при визначенні розміру аліментів.

Питання до теми:

1. Поняття аліментів та аліментних правовідносин. Особливості аліментних зобов'язань.
2. Аліментні зобов'язання подружжя. Право подружжя на утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу. Способи надання утримання одному з подружжя. Договір між подружжям про надання утримання. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя.
3. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.
4. Припинення права одного з подружжя на утримання.
5. Аліментні зобов'язання батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину.
6. Способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини.

7. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

Задача 1. Т. звернулась до суду з позовом до Н., в якому просила стягнути з відповідача на її користь аліменти у розмірі 1500 грн щомісячно на навчання дочки до досягнення нею 23 років, з моменту досягнення нею повноліття 11 липня 2021 року, додаткові витрати на дітей у розмірі 6244 грн 97 коп.

Судом першої інстанції встановлено, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який було розірвано 10 серпня 2017 року. Від шлюбу у подружжя народилось двоє дітей: дочка Е. та син М. З 1 вересня 2021 року Е. навчається на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Т. Шевченка на денній формі навчання за державним замовленням, на день звернення до суду стипендії не отримує.

Рішенням суду позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки на утримання повнолітньої дочки Е. аліменти в розмірі 200 грн щомісячно, починаючи з 11 липня 2021 року, до досягнення нею 23 років, на період навчання, та фактично понесених додаткових витрат на дітей у розмірі 4128 грн 17 коп., а також судові витрати. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду рішення суду першої інстанції частково змінено, зменшено суму стягнення додаткових витрат на дітей до 936 грн 26 коп. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

У касаційній скарзі Н. просить скасувати ухвалені у справі рішення з підстав неправильного застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права та направити справу на новий розгляд.

Чи підлягає касаційна скарга задоволенню? Чи можуть бути стягнуті додаткові витрати на повнолітню дитину?

Задача 2. У жовтні 2022 року Петрова В.І. звернулася до адвоката за консультацією. Вона зазначила, що її колишній чоловік – Петров К.М. на підставі рішення суду зобов'язаний сплачувати аліменти на утримання дітей у розмірі 950 грн. щомісячно, починаючи з 17 лютого 2015 року. Проте Петров К.М. аліменти на утримання дітей і заборгованість, що утворилася, не сплачує. Петрова В.І. просить адвоката скласти позовну заяву і стягнути з колишнього чоловіка на її користь неустойку (пеню).

Вона надала адвокату довідку з відділу державної виконавчої служби К-го районного управління юстиції м. Донецька про заборгованість за аліментами, в якій зазначено, що сума заборгованості складається:

Лютий 2019 р. – 950 грн.; Квітень 2021 р. – 950 грн.; Травень 2021 р. – 950 грн.; Липень 2021 р. – 950 грн.; Травень 2022 року – 950 грн.; Червень 2022 р. – 950 грн.; Липень 2022 р. – 950 грн.; Серпень 2022 р. – 950 грн.; Вересень 2022 р. – 950 грн.

Дайте консультацію Петровій В.І. Визначте розмір заборгованості за аліментами та розмір неустойки за прострочення сплати аліментів.

Задача 3. О. звернулася до суду із позовом до М. про позбавлення батьківських прав, призначення опікуна та стягнення аліментів на утримання дитини. В обґрунтування своїх вимог О. посилялася на те, що відповідач М. є її зятем та батьком малолітньої Н., 2004 року народження, яка з листопада 2008 року по теперішній час мешкає разом із позивачкою, а з лютого 2012 року фактично знаходиться під її опікою та на її утриманні. Проживання онуки О. разом із нею пов'язане із тим, що мати дитини (дочка позивачки) – Л., яка померла 2012 року, після припинення в листопаді 2008 року шлюбних відносин із відповідачем вимушена була разом із малолітньою дочкою проживати в О. На теперішній час онука проживає разом із позивачкою в належній їй чотирикімнатній квартирі. О. працює, матеріально забезпечує та утримує дитину.

У свою чергу відповідач ніде не працює, не займається вихованням своєї дитини, не цікавиться станом її здоров'я, не спілкується з дочкою взагалі та не виявляє до неї ніякого інтересу. До позовної заяви було додано висновок органу опіки та піклування про доцільність позбавлення батьківських прав М. та призначення опіки на Н., який було підписано начальником служби у справах дітей Красноармійської міської ради Донецької області. Посилаючись на вказані обставини, О. просила позбавити М. батьківських прав щодо його дитини, Н., призначити її опікуном малолітньої та стягувати щомісячно на користь О. аліменти на утримання дитини.

Рішенням суду позов задоволено. Позбавлено батьківських прав М. щодо його дитини, Н. Призначено опікуном над малолітньою Н. громадянку О. Постановлено стягувати з М. на користь О. на утримання Н. аліменти у розмірі 1/4 частини усіх видів доходів, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Відповідач подав апеляційну скаргу. Чи є підстави для апеляційного оскарження?

Задача 4. Степова та Кириленко зареєстрували шлюб, також уклали шлюбний договір, в якому передбачили, що з моменту розірвання шлюбу дружина Степова має право на утримання від чоловіка Кириленка в розмірі третини від його заробітку протягом двох років.

У них народилися діти – сини Роман та Максим. Через сім років подружнього життя Степова звернулась до суду із позовною заявою, в якій просила встановити для неї та Кириленка режим окремого проживання, залишити дітей проживати з нею, а з Кириленка стягнути аліменти на себе та на дітей, виселити Кириленка з квартири, придбаної за час шлюбу за спільні кошти, але зареєстрованої на ім'я Степової, заборонити побачення Кириленкові із синами протягом трьох місяців (для уникнення психологічного тиску на них з боку батька).

Заробіток Степової становить 1000 гривень на місяць, а Кириленка – 350 гривень. На утриманні Кириленка перебуває непрацездатна матір.

Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Труба В. І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. 2014. Т. 19, Вип. 3. С. 44-49. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2014_19_3_7
2. Дерій О. О. Поняття аліментного зобов'язання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 59. С. 282-287. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_48
3. Борисова В. І., Красицька Л. В. Аліментні зобов'язання членів сім'ї в сімейному праві України: проблемні питання теорії та практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27, № 3. С. 33-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2020_27_3_4
4. Ханович Є. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей у міжнародних відносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 286-291. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_5_57

5. Гофман Ю. В. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. *Наше право*. 2015. № 1. С. 127-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_1_24
6. Сафончик О. І. Деякі питання правового регулювання правовідносин «фактичного подружжя» щодо взаємного утримання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 199-204. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_53_32
7. Андрущенко Т. С. Аліментний договір: поняття, предмет та правова сутність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 577-585. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2021_2_86
8. Андрієвська Л. О., Штепа В. М., Дерманська А. Г. Нові аспекти визначення розміру аліментів на дитину та порядок їх стягнення. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 73-78. http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_70_8
9. Красвітна Т. Поняття та правова природа зобов'язання подружжя по утриманню. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 21-25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_10_5
10. Гресь Н. М. Окремі аспекти відповідальності за невиконання батьками аліментних зобов'язань. *Приватне та публічне право*. 2017. № 1. С. 9-13. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_1_4
11. Мельник М. Б. Особливості сімейно-правового режиму управління майном дитини, яке набуто у власність припиненням аліментних зобов'язань. *Соціальне право*. 2017. № 2. С. 135-144. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2017_2_20
12. Ханович Є. Д. Підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 1. С. 45-50. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_1_16
13. Мельник М. Б. Правова природа та сутність майнових інтересів дитини при припиненні права на аліменти у зв'язку із набуттям у власність нерухомого майна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. Вип. 15(2). С. 43-46. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15(2)_14)
14. Буряченко А. М. Поняття та зміст юридичної відповідальності подружжя за невиконання аліментних зобов'язань у сімейному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 94-97. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_64_19
15. Чугунков Р. С. Нарахування неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів. *Європейські перспективи*. 2014. № 4. С. 124-129. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_4_25

Тема 11. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

Вивчення теми почніть з ознайомлення з основними поняттями: захист і охорона прав та інтересів сім'ї у сімейному праві. Вивчайте правові норми та акти, які регулюють сімейні права та інтереси в Україні.

Україна має законодавство та систему установ, які забезпечують охорону і захист сімейних прав та інтересів громадян. Основними аспектами охорони та захисту сімейних прав і інтересів в Україні є:

- Конституція та законодавство передбачають гарантії та захист сімейних прав і інтересів громадян;

- Органи влади та законодавчі органи працюють над створенням і підтримкою умов для стабільності та розвитку сімей у країні;

- Судова система України забезпечує справедливий розгляд справ, пов'язаних із сімейними правами, включаючи розлучення та визначення підтримки;

- Державні органи працюють над запобіганням насильства в сім'ї та захистом жертв такого насильства;

- Україна регулює питання укладення шлюбу, розлучення та інші аспекти сімейних відносин шляхом прийняття відповідних законодавчих актів;

- Україна визнає права дітей та працює над їхнім захистом від негативних впливів сімейних конфліктів.

- Організації громадянського суспільства та громадяни мають можливість впливати на політику та практику в галузі охорони та захисту сімейних прав та інтересів в Україні через активну громадянську участь і діяльність.

Питання до теми:

1. Способи захисту та охорони сімейних прав та інтересів.
2. Самозахист сімейних прав.
3. Захист сімейних прав та інтересів органами державної реєстрації актів цивільного стану
4. Захист сімейних прав та законних інтересів в контексті оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які порушують права та законні інтереси учасників сімейних відносин.

5. Особливості застосування способів захисту сімейних прав та інтересів органами опіки та піклування.
6. Особливості захисту сімейних прав осіб, які перебувають у шлюбі чи інших сімейних союзах в практиці європейського суду з прав людини.
7. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів
8. Строки позовної давності та інші строки у сімейному праві.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Гаврік Р. О. Особливості застосування окремих способів захисту сімейних прав та інтересів органами державної реєстрації актів цивільного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 101-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_17
2. Салюк П. І. Концептуальні питання захисту сімейних прав та законних інтересів в контексті оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які порушують права та законні інтереси учасників сімейних відносин. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 119-124. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_20
3. Менджул М. В. Державна охорона сімейних прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 75(1). С. 193-197. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_75\(1\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_75(1)_33)
4. Гаврік Р. О. Проблеми класифікації способів захисту сімейних прав та інтересів у сімейно-правовій доктрині. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 29-33. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2022_2_8
5. Волкова Н. В. Форми захисту сімейних прав та інтересів дитини. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 81-85. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_4_17
6. Гаврік Р. Поняття та правова природа способів захисту сімейних прав та інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 72(1). С. 134-138. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72(1)_24)
7. Салюк П. Місце судового захисту у системі форм захисту сімейних прав та інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 72(1). С. 155-160. - [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72(1)_28)
8. Гаврік Р. Особливості застосування способів захисту сімейних прав та інтересів органами опіки та піклування: питання змісту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 89-93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2022_4_18

9. Ходак С. М. Способи захисту інтересів у сімейному праві. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право.* 2021. № 12. С. 162-172. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2021_12_22
10. Поліщук М. Г. Механізм сімейного права для захисту законних очікувань членів сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2021. Вип. 67. С. 97-100. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_67_21
11. Гаврік Р. До питання про особливості захисту сімейних прав осіб, які перебувають у шлюбі чи інших сімейних союзах в практиці європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2021. Вип. 63. С. 119-123. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_63_23
12. Сохань М. Ю. Право осіб з сімейними обов'язками на соціальний захист: світовий досвід. *Право та інновації.* 2020. № 2. С. 76-81. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2020_2_13
13. Чернобук В. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 3. С. 437-440. http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2023_3_81
14. Волкова Н. В. Форми захисту сімейних прав та інтересів дитини. *Право і суспільство.* 2018. № 4. С. 81-85. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_4_17
15. Романовська Л. А. Охорона і захист прав дитини у спорах про спільну власність. *Вісник Верховного Суду України.* 2013. № 6. С. 42-47. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2013_6_9
16. Мовчан О. В. Цивільно-правові способи захисту права власності дитини на житло. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 144-153. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2015_1_21

Тема 12. Сімейно-правова відповідальність

Рекомендована кількість годин – 1 година.

Методичні вказівки.

Сімейно-правова відповідальність в Україні означає обов'язок членів сім'ї дотримуватися норм і правил, встановлених сімейним законодавством, і виконувати свої обов'язки перед іншими членами родини. Це включає в себе такі аспекти:

- Обов'язок батьків забезпечувати дітей матеріально, психологічно і соціально, зокрема, забезпечувати їм харчування, освіти, медичний догляд і житло.

- Обов'язок батьків забезпечувати безпеку та благополуччя дітей, уникати насильства в сім'ї і забезпечувати їм умови для нормального фізичного та емоційного розвитку.

Обов'язок батьків виховувати дітей в дусі поваги до законів та загальноприйнятих соціальних норм.

- Обов'язок дотримуватися процедур, передбачених сімейним законодавством, у разі розірвання шлюбу.

- Обов'язок дотримуватися рішень суду, якщо вони стосуються сімейних прав і інтересів.

- Сімейно-правова відповідальність є важливою для забезпечення стабільності та благополуччя сімей та дітей і регулюється відповідними нормами сімейного законодавства України.

Питання до теми:

1. Поняття та сутність відповідальності у сімейному праві
2. Функції та принципи відповідальності у сімейному праві
3. Умови відповідальності в сімейному праві
4. Моніторинг правопорушень у сімейному праві
5. Відшкодування моральної шкоди за сімейним законодавством України.
6. Перспективи застосування медіації як способу врегулювання сімейно-правових спорів.

Завдання

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Тести:

1. Що означає сімейно-правова відповідальність?
  - a) Обов'язок бути щасливим в сім'ї.
  - b) Обов'язок дотримуватися норм і правил, встановлених сімейним законодавством, і виконувати свої обов'язки перед іншими членами родини.
  - c) Обов'язок навчати дітей унікальним сімейним традиціям.

d) Обов'язок перетворювати релігійні переконання на сімейні права.

2. Що означає термін «виховання» в контексті сімейно-правової відповідальності?

- a) Надання дітям найкращого усього, що є на ринку.
- b) Повна відповідальність за дітей на державу.
- c) Формування дітьми особистісних якостей та цінностей в сімейному середовищі.
- d) Виховання власних батьків.

Творче завдання:

Уявімо, що ви є адвокатом, і ваш клієнт – жінка на ім'я Ольга. Ольга подала позов до суду на свого колишнього чоловіка Михайла, з яким вони розлучилися через сімейні непорозуміння. Ольга стверджує, що під час шлюбу Михайло систематично знущався з неї, фізично й психологічно, завдаючи їй моральну шкоду. Вона просить звернутися до суду і визнати ці дії Михайла протиправними та відшкодувати їй моральну шкоду.

Ви, як адвокат Ольги, повинні підготувати позовну заяву, де обґрунтуєте претензії вашого клієнта та запропонуєте аргументи для відшкодування моральної шкоди згідно зі сімейним законодавством України. Ваша задача – підкріпити свої аргументи конкретними фактами та нормами закону, які стосуються відшкодування моральної шкоди в сімейному праві.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Єфремова І. О. Поняття та сутність відповідальності у сімейному праві. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 118-124. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_1_23
2. Єфремова І. О. Функції та принципи відповідальності у сімейному праві. *Наше право*. 2017. № 2. С. 77-82. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2017_2_20
3. Манжосова О. В. До питання про специфіку відповідальності в сімейному праві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 2. С. 228-235. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_2_25
4. Оніщук О. Позбавлення батьківських прав як міра сімейно-правової відповідальності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 4. С. 179-184. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpopr_2020_7_4_29
5. Єфремова І. О. Умови відповідальності в сімейному праві. *Наше право*. 2019. № 1. С. 151-156. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2019_1_26
6. Єфремова І. О. Наявність шкоди як умова відповідальності в сімейному праві. *Право.ua*. 2019. № 1. С. 178-184. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2019_1_27

7. Буряченко А. М. Правова природа відповідальності суб'єктів сімейних правовідносин за невиконання обов'язку щодо надання утримання: до питання про зміст та співвідношення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 75-80. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2021_1_13
8. Дутко А. Перспективи застосування медіації як способу врегулювання сімейно-правових спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 189-194. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2020_7_2_31
9. Апопій І. В. Заходи відповідальності у сімейному праві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 239-243. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_39

Тема 13. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

В Україні чинна низка законодавчих актів, які своїм завданням мають покращення становища та забезпечення реалізації прав дітей-сиріт та дітей, які залишились без батьківського піклування. При розгляді даної теми потрібно окремо зупинитися на питаннях захисту прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів, а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.

Слід враховувати, що усиновлення відноситься до однієї із форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування поряд із встановленням опіки, піклування; передачею до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому однією із основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського

піклування, повинні бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або влаштовані на виховання в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу на повне державне утримання.

СК регламентує умови, порядок і правові наслідки усиновлення, а також підстави і порядок його припинення, що дозволяє забезпечити права та інтереси як дитини, так і осіб, які бажають її усиновити. Усиновлення має наступні правові наслідки: 1) виникнення правових зв'язків між усиновлювачем та усиновленою дитиною, а також між усиновленою дитиною і родичами усиновителя; 2) припинення правового зв'язку усиновленої дитини з її батьками і іншими родичами за дійсним походженням.

Окремо слід зупинитися на питаннях: визначення усиновлення; особа, яка може бути усиновителем та усиновленою; згода дитини на усиновлення та усиновлення дитини без згоди батьків; порядок усиновлення; право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена; нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена; правові наслідки визнання усиновлення недійсним; скасування усиновлення.

У відносинах опіки та піклування дитині створюються умови, найбільш наближені до життя у сім'ї і, тим самим, забезпечується належна турбота та виховання. Опіка та піклування регулюються цивільним, сімейним, адміністративним та цивільним процесуальним законодавством. Відносини опіки та піклування виникають з приводу доповнення відсутнього обсягу дієздатності фізичних осіб, а також виховання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування. У зв'язку з чим рекомендується розглянути наступні питання: визначення та мета опіки та піклування над дітьми; порядок призначення опіки та піклування над дітьми; права та обов'язки піклувальника щодо дитини; припинення опіки, піклування над дитиною та звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.

Окремо слід зупинитися на питаннях патронату та його відмінностях від усиновлення. Патронат над дітьми є однією з форм влаштування на виховання дитини-сироти або дитини, яка залишилася без батьківського піклування. У відносинах патронату орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату.

У зв'язку з чим рекомендується розглянути наступні питання: договір про патронат; згода дитини на проживання у сім'ї патронатного вихователя; плата за виховання дитини; обов'язки патронатного вихователя; припинення договору про патронат.

Питання до теми:

1. Захист прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів, а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.
2. Діяльність органів опіки і піклування з виявлення та влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.
3. Визначення усиновлення. Порядок усиновлення.
4. Недійсність усиновлення. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
5. Скасування усиновлення. Правові наслідки скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
6. Визначення та мета опіки та піклування над дітьми. Порядок призначення опіки та піклування над дітьми.
7. Права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини.
8. Припинення опіки, піклування над дитиною. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.
9. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей в умовах війни

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

1. У 2021 році Городенко звернулась до відділу освіти з проханням влаштувати її річну доньку до будинку дитини у зв'язку із тяжким матеріальним становищем строком на два роки. Батько дитини помер. Мати час від часу навідувала доньку, але через півроку поїхала працювати за кордон. Коли вона повернулась у 2023 році, їй повідомили, що її доньку усиновили ще наприкінці 2022 року, оскільки адміністрація будинку дитини дала на це згоду. Відділ освіти за місцем знаходження будинку дитини підготував висновок про доцільність усиновлення дитини і можливість бути усиновлювачами подружжя Лаврів. Після усиновлення дитина переїхала на проживання до усиновлювачів в

іншу область. Щодо місця проживання дитини на даний час в суді та будинку дитини Городенко не повідомили, пояснивши, що діє таємниця усиновлення.

Городенко звернулась за порадою до адвоката. Проаналізуйте ситуацію.

2. Незаміжня 14-річна Сказко народила дитину. Через рік вона зареєструвала шлюб з Поповим, який того ж року усиновив її дитину. Свою згоду на усиновлення доньки Сказко висловила усно в судовому засіданні. Через три роки фактичний батько дитини Настенко звернувся до Попова з позовом про оспорування запису про батьківство, заявивши, що нічого не знав про народження доньки. Дитина про усиновлення не знала і вважала Попова своїм рідним батьком.

3. Подружжя Бересів усиновило 3-х місячну дитину, яка знаходилася у медичній установі охорони материнства і дитинства. Суд мотивував своє рішення тим, що баба і дід дали згоду на усиновлення онучки в судовому засіданні, неповнолітня мати дівчинки Самійленко наразі знаходиться на лікуванні у зв'язку із тимчасовим психічним розладом здоров'я. Головний лікар тієї установи, де лікувалась Самійленко, засвідчив її відмову від дитини. Відділ освіти за місцем знаходження медичної установи охорони материнства і дитинства надав висновок про доцільність усиновлення, але медична установа, де перебувала дитина, проти усиновлення заперечувала.

Проаналізуйте законність та обґрунтованість судового рішення.

4. Подружжя Грачів розірвали шлюб, їх 5-річний син Андрій залишився проживати з матір'ю. Батько після розлучення із сином не спілкувався, не навідував, матеріально не підтримував. Через рік Грачова зареєструвала шлюб із Назаровим. Назаров усиновив хлопчика. Ще через два роки Грачова посварилась із Назаровим і, не розірвавши з ним шлюбу, повернулась до свого колишнього чоловіка Грачова. Натомість до Назарова звернулась із позовом про стягнення аліментів на утримання сина Андрія. Назаров подав зустрічний позов про визнання усиновлення недійсним, оскільки Грачов не давав згоду на усиновлення дитини.

Суд задоволити позов Грачової і відмовив Назарову, посилаючись на статтю 219 Сімейного кодексу України.

Проаналізуйте ситуацію.

5. У 2010 році Ясінський усиновив 6-річного хлопчика. Через чотири роки Ясінський помер, а його дружина, яка не була усиновлювачем, продовжувала фактично виховувати дитину. Орган опіки та піклування

звернувся до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним, оскільки не було письмової згоди дитини на її усиновлення, а згода дружини Ясінського на усиновлення ним дитини не була нотаріально засвідчена.

Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Мамай І. В. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 11(1). С. 198-200. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11\(1\)_58](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11(1)_58)
2. Падун Є. В. Нормативно-правове регулювання інституту прийомного виховання в сімейному законодавстві України. *Юридична наука*. 2015. № 10. С. 33-38. http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_10_6
3. Стефанчук М. О. Окремі особливості правосуб'єктності усиновлювачів як учасників сімейних. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2014. Вип. 2. С. 249-255. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2014_2_50
4. Ковальова І. О. Обов'язок по утриманню фактичних вихователя та вихованця у сімейному праві України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. Вип. 4. С. 199-207. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2012_4_27
5. Сердечна І. Л. Сімейні права та обов'язки фактичного вихователя та дитини. *Університетські наукові записки*. 2016. № 4. С. 38-44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2016_4_7
6. Розгон О. В. Щодо сутності категорії «відмова від дитини» в сімейному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 40(1). С. 79-82. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40(1)_19)
7. Мельник О. Зміст особистого немайнового права усиновленої дитини на належне сімейне виховання. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 85-90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_16
8. Конончук Н. М. Набуття дитиною сімейно-правового статусу у разі позбавлення її батьківського піклування. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 12. С. 82-85. http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2015_12_15
9. Токарчук Л. М. Дитячий будинок сімейного типу: питання правового регулювання. *Правова держава*. 2019. № 34. С. 64-69. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_34_11

10. Єфремова І. О. Заходи відповідальності усиновлювача в сімейному праві. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 89-96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2018_3_17
11. Тімуш І. С., Тімуш Д. І. Поняття та проблематика прийомного виховання у сімейному праві України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 146-150. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_21
12. Худяк В. О., Фуксман Д. М., Головка О. М. Походження дитини та таємниця усиновлення: інформаційно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2020. № 2 (3). С. 241-248. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_2\(3\)__38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_2(3)__38)
13. Мельник О. В. Право усиновленої дитини на інформацію про власне походження. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 131-135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_20_29
14. Сімакова С. І., Малишко І. В. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 76(1). С. 60-66. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76\(1\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76(1)__11)

Тема 14. Сімейні правовідносини з іноземним елементом. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні. Визнання в Україні актів зареєстрованих за законами інших держав.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

Тема «Сімейні правовідносини з іноземним елементом» включає в себе сімейні відносини, в яких один або обидва партнери мають зв'язок із іноземною державою, який може впливати на їхні права та обов'язки. У таких випадках, для вирішення сімейних правовідносин з іноземним елементом, часто необхідно враховувати міжнародні договори, які Україна підписала і ратифікувала, такі як Гаазька конвенція про цивільні аспекти викрадення дітей за кордон. Застосування законів іноземних держав може виникати в ситуаціях, коли шлюб був укладений за кордоном, або коли один із подружжя має іноземну громадянство. У випадку розлучення або усиновлення важливо визначити, який закон має застосовуватися до справи, оскільки різні юрисдикції можуть мати відмінні норми.

Міжнародний аспект сімейних правовідносин також включає визнання та виконання актів, зареєстрованих за законами інших держав, в Україні. Для визнання іноземних актів в Україні, необхідно дотримуватися певних процедур

та вимог, встановлених українським законодавством. Визнання актів інших держав може включати шлюби, розлучення, усиновлення, а також визнання батьківства та властивості. Процес визнання актів інших держав має забезпечувати правовий порядок і захищати права всіх сторін, задіяних у справі. Врахування міжнародного аспекту в сімейних правовідносинах є важливим для забезпечення правопорядку та захисту інтересів усіх сторін, задіяних у справі.

Питання до теми:

1. Правова природа поняття «сімейні правовідносини з іноземним елементом».
2. Міжнародні договори та конвенції, які регулюють сімейні правовідносини з іноземним елементом, в яких Україна є стороною.
3. Яким чином здійснюється вибір закону, який застосовується до сімейних правовідносин з іноземним елементом в Україні?
4. Вимоги до перекладу актів, зареєстрованих за законами інших держав, для їх визнання в Україні.
5. Проблема визнання шлюбу, укладеного за кордоном, в Україні.
6. Як регулюється питання щодо опіки та піклування над дітьми у сімейних правовідносинах з іноземним елементом?
7. Які органи в Україні відповідальні за вирішення сімейних правовідносин з іноземним елементом, і як вони співпрацюють з іншими державами у цій сфері?

Завдання:

Дослідження судової практики:

Порівняйте рішення судових справ, пов'язаних із сімейними правовідносинами з теми, і з'ясуйте, як суди застосовують загальні засади сімейного права в конкретних випадках. Студент повинен знайти приклади і аргументи з рішень судів, доповісти на практичному занятті, а колеги керуючись нормами закону мають розв'язати судову справу.

Задачі:

1. Марія, громадянка України, і Джон, громадянин Сполучених Штатів Америки, познайомилися під час їхньої спільної подорожі і вирішили вступити в шлюб. Вони вирішили, що шлюб вони хочуть укласти в Україні, але в ньому мають бути враховані елементи обох культур. Після шлюбу, що відбувся в Україні, Марія та Джон вирішили переїхати до Сполучених Штатів, де почали проживати разом.

Ваше завдання – як юрист Марії та Джона, дати їм консультацію щодо того, які закони та міжнародні договори вимагають врахування іноземного елемента у їхніх сімейних правовідносинах, і як забезпечити, щоб їхні права та обов'язки були захищені в Україні та в Сполучених Штатах. Докладно поясніть, які кроки їм слід вжити, і які документи чи процедури необхідно виконати для легалізації їхнього сімейного статусу та визнання актів шлюбу в обох країнах.

2. Марія і Джон, подружжя громадян Сполучених Штатів Америки, мають бажання усиновити дитину з України. Вони звернулися до української організації з питаннями щодо усиновлення та дізналися, що вони повинні дотримуватися українських законів щодо усиновлення та отримати відповідні дозволи та визнання для усиновлення дитини в Україні.

Ваше завдання - як юрист Марії та Джона, підготувати їх до процесу усиновлення в Україні та надати їм консультацію з питань здійснення усиновлення з іноземним елементом. Поясніть, які закони та процедури повинні бути враховані, які документи необхідно подати, та як забезпечити відповідність усиновлення вимогам обох країн. Дайте їм поради щодо здійснення цього процесу, зокрема, як отримати відповідне визнання актів усиновлення в Сполучених Штатах та Україні.

3. Марина і Петро, громадяни України, вступили в шлюб в Італії, де вони обидва проживають і працюють. Вони мають двох дітей, які також народилися в Італії. Після декількох років шлюбу, Марина та Петро вирішили розлучитися та подати позов на розірвання шлюбу.

Як юрист Марини, яка повернулася до України, вам необхідно дати їй консультацію з питань застосування законів іноземної держави (Італії) та міжнародних договорів у відносинах із розлученням, а також процедури визнання актів, зареєстрованих за законами іншої держави, в Україні. Поясніть Марині, яким чином їй слід діяти, щоб розлучення було правомірним та визнаним в Україні, і надайте поради з питань захисту її прав та інтересів у цьому процесі.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Радченко Л. Модернізація захисту прав людини у сфері сімейних відносин крізь призму практики ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 62-66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2019_12_13

2. Радченко Л. Сімейні трасти й управління майном подружжя в праві окремих іноземних держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 34-39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2020_12_7
3. Бондарева К. В. Актуальні проблеми міжнародного сімейного права. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. Вип. 2. С. 148-159. http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2018_2_15
4. Ямненко Т. М. Захист прав дітей, позбавлених батьківського піклування, з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 1. С. 126-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2022_1_19
5. Шкільнюк О. В. Колізійне регулювання шлюбно-сімейних відносин у міжнародному приватному праві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 7(1). С. 26-30. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2019_7\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2019_7(1)_8)
6. Корнєєв Ю. В., Берегович Л. В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 140-145. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_20
7. Фурса С. Я. Про міжнародне сімейне право фахово і компетентно. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 144-146. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_5_23

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Поняття сімейного права. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Питання до теми:

1. Проблема визначення місця сімейного права в системі права.
2. Сімейне право та норми моралі. Сім'я як об'єкт правової охорони.
3. Підстави створення сім'ї.
4. Право особи на сім'ю.
5. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм. Дія сімейного законодавства у часі.

Завдання 1. Назвіть особливості реалізації неповнолітніми батьками своїх батьківських обов'язків, посилаючись на норми Сімейного кодексу України.

Завдання 2. Порівняйте терміни «сім'я», «родина», «шлюб», «свояцтво».

Завдання 3. Випишіть приклади актів сімейного законодавства і розташуйте їх за юридичною силою.

Завдання 4. Розкрийте моральні засади суспільства, яким не повинні суперечити підстави створення сім'ї.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Шусть М. С., Поліщук М. Г. Проблема визначення місця сімейного права в системі права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2021. Вип. 67. С. 106-109. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_67_23
2. Ходак С. М. Зловживання інтересом у сімейному праві. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право.* 2022. № 13. С. 172-183. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_13_22
3. Труба В. І. Про сумісність приватного і публічного інтересів у сімейному праві. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. Вип. 57. С. 434-440. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_57_67
4. Піддубна В. Ф. Прикладний характер юридичних фактів в сімейних

правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 69. С. 122-126. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_69_23

5. Явор О. А. Факти-стани в сімейному праві України як елемент фактичного складу. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2019. № 20. С. 24-37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2019_20_6
6. Єфремова І. О. Обмеження сімейних прав. *Наше право.* 2019. № 2. С. 177-182. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2019_2_30
7. Черняк Ю. В. Визнання та виконання іноземних судових рішень із міжнародних сімейних спорів: світовий досвід уніфікації норм права та деякі питання судової практики. *Право України.* 2020. № 6. С. 189-205. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_6_13
8. Копельців-Левицька Є. Д. Право на повагу до приватного і сімейного життя ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2018. Вип. 49(2). С. 197-201. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_49\(2\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_49(2)_49)
9. Явор О. Державна реєстрація юридичних фактів у сімейному праві: проблеми теорії і практики. *Evropský politický a právní diskurz.* 2015. Sv. 2, Vyd. 4. С. 328-333. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_4_54

Тема 2. Етапи розвитку сімейного права України. Сімейне законодавство.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Методичні вказівки.

Методичні вказівки до теми «Етапи розвитку сімейного права України. Сімейне законодавство України» допоможуть студентам зрозуміти ключові аспекти історичного розвитку сімейного права в Україні та актуальний стан сімейного законодавства. Мета заняття:

Дати студентам загальне уявлення про історію та розвиток сімейного права в Україні.

Розглянути основні етапи розвитку сімейного законодавства України.

Аналізувати сучасний стан сімейного законодавства та його вплив на українське суспільство.

Здобувачам варто охарактеризувати наступні етапи розвитку сімейного права України:

Етап 1: Період до незалежності України (до 1991 року):

Огляд законодавства в галузі сімейного права у часи Радянського Союзу.

Етап 2: Перехідний період (1991-1996 роки):

Зміни у сімейному законодавстві України після отримання незалежності.

Етап 3: Постсоціалістичний період (після 1996 року):

Розвиток сімейного права в умовах ринкової економіки та євроінтеграції.

Етап 4: Сучасний період (останні роки):

Актуальні тенденції та законодавчі зміни в сімейному праві.

Поясніть структуру Конституції України та її роль у правовій системі країни. Зазначте основні принципи і цінності, визначені в Конституції, які впливають на сімейно-правові норми (наприклад, принципи гуманізму, свободи, рівності, права на власну сім'ю тощо). Розгляньте основні глави та статті Конституції, що стосуються прав та обов'язків сімей.

Ознайомтесь із сутністю та структурою Сімейного кодексу України (далі – СК України). Розгляньте ключові положення, що регулюють відносини в галузі сімейного права в Україні. Визначте роль та значення СК України в українському сімейному законодавстві.

Цивільний кодекс України (ЦКУ) входить до системи сімейного законодавства як одне з важливих нормативних джерел. Він містить положення, що стосуються сімейних відносин, такі як права і обов'язки подружжів, регулювання спільного майна, спадкування, а також аспекти юридичного статусу дітей. Однак варто зауважити, що ЦКУ концентрується на цивільних правах і обов'язках, тому деякі аспекти сімейного права можуть бути більш детально розглянуті в інших спеціалізованих законах, таких як Сімейний кодекс України.

Договір та звичаї в Україні є важливими джерелами сімейно-правових норм. Договори між сім'ями можуть встановлювати права і обов'язки стосовно подружнього майна, дитячого піклування та інших аспектів сімейних відносин. Звичаї, що прийняті в певній спільноті, можуть також впливати на визначення норм сімейного права, хоча вони повинні бути відповідним чином закріплені в законі.

Міжнародні договори України мають важливе місце в системі сімейного законодавства. Вони визначають стандарти та зобов'язання, які стосуються сімейних прав та обов'язків відповідно до міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН про права дитини. Ці договори мають прямий вплив на українське сімейне законодавство і зобов'язують Україну дотримуватися міжнародних стандартів у цій сфері.

Здобувачам варто зосередити свою увагу на огляді важливих міжнародних договорів, які впливають на сімейне законодавство України.

З'ясуванні, як саме зобов'язання України передбачені цими договорами у сфері сімейних правовідносин.

Дослідженні практичних аспектів застосування міжнародних норм у сімейних справах.

Питання до теми:

1. Етапи розвитку сімейного права України
2. Конституція України в системі джерел сімейно-правових норм
3. Сімейний кодекс України як основне джерело сімейного законодавства України
4. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства
5. Договір та звичаї як джерела сімейно-правових норм.
6. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства
7. Правові висновки Верховного Суду щодо застосування норм сімейного права як джерела сімейного права України

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Ватрас В. А. До питання про визначення поняття «джерела сімейного права» у теорії сімейного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2019. Вип. 57(1). С. 66-70. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_57\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_57(1)_16)
2. Ватрас В. А. До питання про критерії класифікації джерел сімейного права. *Актуальні проблеми правознавства.* 2019. Вип. 4. С. 159-163. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_4_30
3. Озель В. І. Джерела сімейного права на українських землях у ХІХ-поч. ХХ ст. *Dictum factum.* 2018. № 1. С. 20-27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2018_1_7
4. Ватрас В. А. Правові висновки Верховного Суду щодо застосування норм сімейного права як джерела сімейного права України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2019. Вип. 49. С. 109-121. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2019_49_14
5. Ватрас В. А. Місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права. *Приватне право і підприємництво.* 2015. Вип. 14. С. 164-168. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_42
6. Гринько С. Д. Використання звичаїв для регулювання сімейно-правових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2021. Вип. 65. С. 102-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_65_20
7. Чернега В. М. Поняття, ознаки, форми санкціонування звичаїв та їхнє

- значення в механізмі правового регулювання сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. Вип. 46. С. 107-110. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2020_46_24
8. Фединяк Г. С. Розвиток конвенцій з питань сімейних правовідносин. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 72. С. 485-494. http://nbuv.gov.ua/UJRN/jurnaukdir_2016_72_36
9. Боднар Т. В. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_2_11

Тема 3. Суб'єкти сімейних правовідносин.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Методичні вказівки.

Здобувачам в рамках вивчення теми «Суб'єкти сімейних правовідносин» варто розглянути та визначити, хто може бути суб'єктом сімейних правовідносин: особи, які мають права і обов'язки в сфері сімейного права.

Класифікація суб'єктів сімейних правовідносин допомагає розуміти, хто має права і обов'язки в сфері сімейних правовідносин та яка роль відводиться кожному суб'єкту у цих відносинах і яких можна класифікувати наступним чином:

Фізичні особи:

Подружжя: Це дорослі особи, які уклали шлюб між собою. Вони мають права та обов'язки одне перед одним у сфері сімейних відносин.

Діти: Це неповнолітні особи, які перебувають під піклуванням батьків або інших опікунів. Вони мають права на утримання, виховання та спадкування від своїх батьків.

Батьки:

Батько і мати: Це природні батьки дитини, які мають права та обов'язки у відносинах зі своєю дитиною, такі як право на виховання та обов'язок утримувати дитину.

Прийомні батьки: Це особи, які усиновили або взяли на виховання дитину і прийняли на себе права та обов'язки батьківства.

Опікуні та піклувальники: Опікунами і піклувальниками можуть бути призначені відповідно до рішень суду або інших відомчих органів для дітей, які опинилися без батьківського піклування.

Інші суб'єкти:

Суди та органи соціального захисту: Суди вирішують суперечки у сімейних справах, а органи соціального захисту можуть взяти на себе опіку над дітьми у випадках, коли це необхідно для їхнього захисту.

Особи, які надають послуги у сфері сімейного права: Сюди входять адвокати, соціальні працівники, психологи та інші фахівці, які надають консультації та допомогу сім'ям у вирішенні сімейних питань.

Студентам необхідно вивчити основні аспекти сімейних стосунків між подружжям, включаючи права та обов'язки подружжя, процедури реєстрації шлюбу, а також можливості розлучення.

Розглянути права та обов'язки дітей у сімейних правовідносинах, включаючи аспекти виховання, утримання та спадкування.

Вивчити ролі та відповідальність батьків у вихованні та піклуванні про дітей, а також питання опікунства і піклування над неповнолітніми.

Розглянути інші можливі суб'єкти сімейних правовідносин, такі як прийомні батьки, опікуни, діти, які залишилися без батьківського піклування, та інші.

Питання до теми:

1. Поняття та класифікація суб'єктів сімейних правовідносин.
2. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність.
3. Поняття «батьки» у сімейних правовідносинах.
4. Юридичний статус дітей в сімейних правовідносинах.
5. Правовий статус прийомних батьків, опікунів.
6. Іноземці чи особою без громадянства як суб'єкти сімейних правовідносин.
7. Представництво інтересів члена сім'ї. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Ватрас В. А. Поняття сімейної правосуб'єктності. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 93-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_3_18
2. Шевців Ю. М. Юридичний аналіз поняття «сім'я» та суб'єктів сімейних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 76(1). С. 201-207. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76\(1\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_76(1)__33)

3. Найман Н. Сімейно-правовий статус дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 38-43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_6_9
4. Бориславська М. В. Нове бачення суб'єктів сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2020. № 1. С. 98-116. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2020_1_11
5. Антонова О. Р. Удосконалення конституційно-правового регулювання суб'єктів сімейних відносин із метою забезпечення соціального діалогу і достатнього життєвого рівня. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 38-44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2018_1_7
6. Кожевникова В. О. Підходи до класифікації фізичних осіб, суб'єктів сімейних правовідносин. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 79-83. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_6
7. Ватрас В. А. Вчення про суб'єкта сімейних правовідносин в правових теоріях та школах. *Університетські наукові записки*. 2009. № 2. С. 68-74. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_2_13
8. Демиденко К. Є. Правосуб'єктність дитини як учасника сімейних правовідносин. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 261-262. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_3_65
9. Губанова О. В., Бегмат С. О. Правовий статус одинокої особи за сімейним законодавством України. *Форум права*. 2018. № 5. С. 28-37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
10. Сердечна І. Л. Мачуха, вітчим та пасинок, падчерка як учасники сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 28. С. 93-96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2018_28_21
11. Грицай Л. В. Правове регулювання сімейних відносин, суб'єктом яких є молодь. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 7. С. 28-31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2016_7_17

Тема 4. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Питання до теми:

1. Визначення шлюбу за сімейним правом України. Основні цілі та значення шлюбу у сучасному суспільстві.
2. Підстави та порядок визнання шлюбу неукладеним. Наслідки визнання шлюбу неукладеним.

Задачі:

1. Натова та Попов зареєстрували шлюб. Через два роки, навчаючись у ВУЗі в іншому місті, Попов познайомився з Онишко і теж зареєстрував з нею шлюб. Ще через рік Натова народила дитину. Оскільки Попов матеріально не допомагав, вона звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів на утримання дитини.

Натомість Онишко звернулася із заявою до РАЦСу за місцем свого проживання про анулювання актового запису про шлюб Попова та Натової, зазначивши, що вони фактично припинили шлюбні відносини і їх шлюб уже три роки є недійсним. Проаналізуйте ситуацію.

2. Соловій та Романів зареєстрували шлюб. Через деякий час Соловій дізнався, що дружина має двох дітей від попереднього шлюбу. Соловій звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним за підставою відсутності його вільної згоди на укладення шлюбу з Романів.

Проаналізуйте ситуацію.

3. Таврій зареєстрував шлюб зі Солодченко. Через рік він звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним за підставою його фіктивності. Свої позовні вимоги він мотивував тим, що Солодченко уклала шлюб з корисливих мотивів. Зокрема, вона не бажає працювати і вимагає від Таврія її повного утримання. Народження дитини Солодченко теж не бажає.

Вирішіть спір.

4. Зареєструвавши шлюб, через деякий час Костюк з'ясувала, що до реєстрації шлюбу її чоловік спільно проживав з іншою жінкою, має з нею спільних малолітніх дітей. Вона звернулася до органу РАЦСу із заявою про анулювання актового запису про її шлюб з Костюком.

Які дії має вчинити орган РАЦСу ?

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Ревуцька І. Е. Поняття шлюбу в теорії сімейного права та за законодавством України і країн-членів ЄС: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2017. Вип. 27. С. 64-68.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_27_19
2. Сафончик О. І. Теоритичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики.* 2016. Вип. 21. С. 28-31.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_8

3. Нікітюк О. М. Проблеми правового регулювання сепарацій у сімейному праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки.* 2016. Вип. 2(1). С. 89-92. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2\(1\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2(1)__23)

Тема 5. Припинення шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Питання до теми:

1. Визначення та підстави припинення шлюбу.
2. Правові наслідки припинення шлюбу.
3. Режим окремого проживання подружжя. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Завдання:

Порівняльний аналіз процедур розірвання шлюбу в Україні:

Порівняйте процедури розірвання шлюбу за різними підставами (розірвання за згодою, розірвання у зв'язку із зрадою тощо). Які основні вимоги та етапи цих процедур? Які юридичні аспекти різниці між ними?

Вплив аліментів на процедуру розірвання шлюбу:

Дослідіть, як аліменти можуть впливати на процедуру розірвання шлюбу в Україні. Як вони враховуються при розгляді справи про розірвання шлюбу, і чи можуть вони бути однією з підстав для розірвання?

Процедура розірвання шлюбу внаслідок невірності:

Розгляньте процедуру розірвання шлюбу через зраду або невірність. Які юридичні аспекти пов'язані з доведенням таких випадків? Як рішення суду може вплинути на права сторін, включаючи поділ майна та питання про аліменти?

Особливості розірвання шлюбу для іноземців:

Розгляньте процес розірвання шлюбу для іноземців, які проживають в Україні. Які юридичні аспекти виникають при цьому? Як регулюється поділ майна, аліменти та опіка над дітьми для іноземців у випадку розірвання шлюбу?

Задачі:

1. Після двох років перебування у фактичних шлюбних відносинах Коломієць Р.О. та Пилипова І.М. подали до органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу. Після одруження чоловік отримав підвищення по службі. Звичайно, дружина не була проти цього, єдине, що її не влаштовувало — це періодичні відрядження. Спочатку було важко, коли чоловіка постійно не було вдома, але з часом Пилипова звикла. Одного разу до Пилипової мри їхала її подруга Онопрієва Г.І. Дізнавшись про стосунки подружжя, вони порадила, що краще буде їм встановити режим окремого проживання. Оскільки Пилиповій нічого не було відомо про цей режим, вона звернулася до юридичної консультації.

Яку консультацію має надати адвокат Пилиповій? Які підстави ти правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя? Які переваги та недоліки має цей режим, порівняно зі шлюбом?

2. 12 травня 2008 року було укладено шлюб між Чайковою А.Г. та Голованям А. Ф. Головань — геолог, тому у вересні 2012 року його було направлено у службове відрядження. З того часу протягом року про нього не було ніяких відомостей. Коли його бачили співробітники востаннє, геолого-розвідувальна партія, до якої він належав, займалась пошуком нафти у гірському районі поблизу району військових дій. З метою отримання допомоги на утримання неповнолітньої дитини та відшкодування шкоди, оскільки він зник під час перебування у службовому відрядженні, Голованя А.Ф. було визнано безвісно відсутнім.

Але 20 січня 2014 року він з'явився і повернувся у сім'ю. Як мають діяти Чайкова та Головань, щоб поновити шлюб? Що слід обов'язково враховувати при вирішенні цього питання?

3. Шлюб, укладений між Ворошиловою З.В. та Коноваловим С.М. було розірвано за спільною заявою подружжя. Однак після розлучення вони продовжували жити разом. Попри те, що Коновалов проживає з нею, Ворошилова почала жити з іншим чоловіком. Проте сімейне життя з іншим чоловіком не вдалося і після систематичних сварок вони розійшлися. Тоді Ворошилова сказала своєму колишньому чоловікові, що бажає почати все спочатку, і він погодився. Коли вони подали до суду заяву про поновлення шлюбу, суддя їм відмовив, мотивуючи тим, що колишня дружина перебувала у повторному шлюбі.

Кваліфікуйте дії суду. Чи можна вважати перебування у фактичних шлюбних відносинах шлюбом?

4. Подружжя Гончаренків перебували у зареєстрованому шлюбі протягом трьох років. У зв'язку з вчиненням злочину чоловіка було засуджено до позбавлення волі на сім років.

Спочатку жінка систематично навідувала Гончаренка, однак надалі зустрічі ставали рідшими. Вона вважала його перебування занадто довгим, а тому за її заявою шлюб було розірвано.

Коли чоловік вийшов з в'язниці, він повернувся до своїх батьків. Йому стало відомо, що колишня дружина повторно не одружена і у фактичних шлюбних відносинах ні з ким не перебуває. Тому Гончаренко вирішив її провідати. Зустрівшись знову, вони згадали, як їм було добре разом. З того часу вони почали проживати разом без реєстрації шлюбу, що обох влаштовувало.

Однак сусідка подружжя, якій подобався Гончаренко, дізнавшись про це, подала до суду позов про визнання розірвання шлюбу фіктивним.

Чи підлягає позов задоволенню? Хто має право пред'являти позов про визнання шлюбу фіктивним?

5. Палієва М.Є. та Гавриленко О.Л. перебували у шлюбі 3 роки, від якого мали дитину. Однак сімейне життя не склалося. Чоловік почав зловживати спиртними напоями, приводив додому сторонніх осіб. Оскільки подальше подружнє життя вважалося неможливим, вони подали до відділу ДРАЦС спільну заяву про розірвання шлюбу, однак їм було відмовлено.

Що стало причиною відмови відділу ДРАЦС? Чи є зазначені обставини достатньою підставою для розірвання шлюбу? Яким чином розривається шлюб за заявою подружжя, яке має дітей?

6. Лесовцова І. В. звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу. Позивачка зазначила, що вже через рік перебування у шлюбі чоловік перестав про неї турбуватися, не водить її у театри та кіно, пізно повертається додому, врешті-решт, не кохає її. На питання чому він припинив це робити, відповідає «ніколи, дуже зайнятий». Однак суд їй відмовив, мотивуючи це тим, що причини для розірвання шлюбу є невагомими.

Чи правомірно вчинив суддя? Які підстави для розірвання шлюбу? У яких випадках суд не може відмовити в розірванні шлюбу?

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Сафончик О. І. Визначення та підстави припинення шлюбу за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 25. С. 75-79. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_25_18
2. Сафончик О. І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних

правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 309-315. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_48

3. Шевчук Л. В. Режим окремого проживання. Шлях до розлучення чи збереження сімейних відносин? Його правові наслідки. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2022. № 14. С. 154-158. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_14_18
4. Оксанюк О. А. До питання про порядок встановлення, зміни та припинення режиму окремого проживання подружжя у сімейному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 94-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2021_1_16
5. Сафончик О. І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 51-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2017_3_7

Тема 6. Особисті немайнові правовідносини подружжя.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Завдання.

1. Вкажіть, в якому порядку буде встановлено батьківство, якщо:
  - батьки перебувають у шлюбі;
  - батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю, але визнає дитину;
  - батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю і не визнає дитину;
  - батько дитини помер до її народження, у шлюбних відносинах не знаходився;
  - батько дитини у шлюбі з матір'ю не знаходився, дитину визнавав, але мати померла до реєстрації дитини.
2. Визначте відповідні права та обов'язки батьків та дітей.
3. Складіть заяву про позбавлення батьківських прав.
4. Складіть проект шлюбного договору за чинним законодавством.
5. Наведіть права подружжя та відповідні до них обов'язки.
6. Складіть позовну заяву про розірвання шлюбу та поділ та спільного майна.

Задачі:

1. Колосови в 1982 року зареєстрували шлюб. В 1991 році Колосова А.

подала позов про розірвання шлюбу та розподіл спільного майна. До спільного майна подружжя Колосових належать: речі повсякденного вжитку на загальну суму 15 890 грн, а також грошовий вклад у Комерційному банку «АВАЛЬ» – 2 500 грн. Крім того, вона просила визнати за нею право на 2/3 паєнакопичення у житлово-будівельному кооперативі (7250 грн.) і надати їй з дітьми 2 кімнати, площею 34 кв.м., а відповідачеві – одну, площею 15 кв.м.

Колосов проти розірвання шлюбу заперечував. Він зазначив, що його дружина недалекоглядна і зраджує йому, але заради дітей необхідно зберегти їх шлюб. Безпідставними він вважав і вимоги про розподіл паєнакопичення та квартири в ЖБК, оскільки пайщиком є він, і гроші, які були внесені до ЖБК, є його особистою власністю і не підлягають розподілу. Вклад в банківську установу було внесено у 1990 році, за рахунок коштів, отриманих у спадок від батька. Колосов відмітив, що до спільного майна слід віднести й гроші, які повинна отримати Колосова за договором страхування від фірми «Саламандра» в липні 1993 року.

Яке рішення повинен винести суд?

2. Єгорова звернулася до суду з позовом на свого чоловіка про поділ сумісно нажитого майна. У позовній заяві вона зазначила, що автомобіль, який її чоловік придбав ще до шлюбу, був старий і на його ремонт було витрачено коштів значно більше, ніж він коштував на час придбання. Тому Єгорова просила визначити його спільною сумісною власністю подружжя і включити до майна, яке підлягає поділу. Суд, виходячи з того, що автомобіль є його особистою власністю, відмовив у позові.

Дайте аналіз рішення суду.

3. Лабинська подала позов на свого чоловіка про розірвання шлюбу та поділ сумісно нажитого майна. У позовній заяві позивачка просила визнати автомобіль, якого було придбано під час шлюбу, її особистою власністю, мотивуючи це тим, що гроші на придбання цього автомобілю подарувала їй на весілля бабуся і що автомобіль був зареєстрований на її ім'я в ДАІ. Відповідач заперечував проти цього, вважаючи, що гроші дарували не дружині, а сім'ї, і просив визнати автомобіль сумісною власністю.

Яке рішення повинен прийняти суд?

4. Опікунська рада Н-ї районної адміністрації звернулася до суду з позовом в інтересах малолітньої Соломії про позбавлення її батька Степаненка батьківських прав. В судовому засіданні мати дитини, колишня дружина Степаненка пояснила, що батько цікавиться дочкою, навідується, допомагає

матеріально, приносить подарунки, однак, її чоловік у другому шлюбі бажає усиновити Соломійку. Степаненко проти позову не заперечував, мотивуючи тим, що в другому шлюбі він уже має сина.

Суд позов задовільнив. Проаналізуйте обґрунтованість та законність судового рішення.

5. Білогрудова звернулась до Білогрудова з позовом про розірвання шлюбу. В суді також виникло питання про визначення місця проживання їх сина Олега. Було з'ясовано, що Білогрудов пішов зі спільної квартири і тимчасово винаймає житло. До того ж після перебування у Чечні в якості військовослужбовця він змінився, став більш різким, часто завдавав дружині тілесних ушкоджень. Робота Білогрудова пов'язана із постійними відрядженнями. В суді Олег висловив бажання проживати з батьком, однак, мати стверджувала, що син зробив це лише зі страху перед батьком.

Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Красицька Л. В. Сімейні особисті немайнові права в національній доктрині приватного права. *Право України*. 2019. № 1. С. 120-135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_1_12
2. Парфентьев А. В. Поняття та правова природа особистих немайнових прав подружжя у сімейно-правовій доктрині. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 114-118. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_19
3. Бондар І. Проблемні питання сімейних особистих немайнових прав у нотаріальних провадженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 5-9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_10_2
4. Стефанчук Р. О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 107-111. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_2_16
5. Драгомирова Ю. В. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 56-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_14
6. Олійник О. С. Основні тенденції розвитку колізійного законодавства щодо регулювання майнових та особистих немайнових відносин подружжя. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 24. С. 118-121. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2010_24_24
7. Левківський Б. Особливості судового захисту окремих особистих немайнових прав подружжя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 4. С. 52-55.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_4_17

8. Лінік Є. П. Особисті немайнові права осіб, що проживають однією сім'єю без шлюбу, та подружжя: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 72(1). С. 145-149. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72(1)_26)

Тема 7. Майнові правовідносини подружжя. Фактичні шлюбні відносини.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Питання до теми:

1. Поняття спільної сумісної власності подружжя.
2. Право особистої (приватної) власності дружини та чоловіка.
3. Реалізація права спільної сумісної власності подружжя.
4. Припинення спільної сумісної власності подружжя.
5. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації.
6. Корпоративні права подружжя.
7. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі.
8. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України.
9. Проблемні питання утримання (аліментування) одного з подружжя. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.
10. Правове регулювання відносин аліментних зобов'язань осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
11. Правове регулювання немайнових відносин між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Завдання.

1. Складіть проект позовної заяви про встановлення факту наявності фактичних шлюбних відносин.
2. Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів.
3. Складіть проект позовної заяви про поділ майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Задачі:

1. Подружжя Іваненко перебували у зареєстрованому шлюбі з 1985 року. У 1990 році вони посварилися, та не оформили розірвання шлюбу. Вони

фактично припинили сімейне життя і стали проживати в різних місцях. У березні 1994 року у дружини Іваненко народився син. Батьком дитини вона визнала свого чоловіка. У серпні 1994 року вона подала позов на чоловіка про виплату аліментів на утримання сина. Дізнавшись з позовної заяви про те, що батьком дитини було записано його, Іваненко подав зустрічний позов про анулювання запису про батьківство.

Як вирішити справу?

2. Кілков просив звільнити його від обов'язку сплачувати аліменти на утримання доньки від першого шлюбу.

Доньці Кілкова 17 років, вона навчається на 1 курсі Педагогічного університету і отримує стипендію. Крім того, вона нещодавно вийшла заміж за працівника державної автоінспекції, який отримує достатню зарплату. Кілков же повинен ще утримувати непрацездатну дружину і 75-річну тещу, а його заробіток дорівнює лише 440 грн. на місяць.

Яке рішення повинен винести суд?

3. До юридичної консультації звернулася Соміна за консультацією:

У січні 1996 року вона звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів. Оскільки вона не знала про місцезнаходження колишнього чоловіка, ухвалою суду було оголошено його розшук. З цього ж року вона отримувала трьох дітей у зв'язку з розшуком відповідача. У жовтні 1996 року відділ соцзабезпечення припинив виплачувати їй допомогу, тому що органами внутрішніх справ її чоловіка було знайдено. Соміну цікавить, хто та у якому порядку повинен сплачувати їй кошти на утримання дітей: відділ соцзабезпечення чи колишній чоловік та у якому розмірі?

Який порядок стягнення аліментів у випадку ухилення батьків від сплати?

Який порядок призначення та сплати допомоги в період розшуку батьків, які ухиляються від сплати аліментів?

4. Ісаков звернувся з позовом до своєї повнолітньої дочки Ісакової про стягнення аліментів в розмірі 100 гривень щомісяця. В обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що є пенсіонером, інвалідом 3-ї групи, розмір його пенсії складає 528 гривень, з яких щомісяця стягують 100 гривень на утримання колишньої дружини, частина грошей витрачається на ліки, тому коштів недостатньо, донька не допомагає.

Ісакова пояснила, що її заробіток становить 636 гривень, на утриманні має малолітню дочку, допомагає матері, а батько хоче стягнути з неї аліменти, щоб компенсувати витрати на утримання колишньої дружини.

Вирішіть спір.

5. Бурова звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка про збільшення розміру аліментів на утримання двох дітей до 50 % його заробітку. Вона пояснила, що аліменти в розмірі 1/3 заробітку є недостатніми, оскільки діти хворіють, необхідно купити їм ліки, додаткове харчування, забезпечити їм санаторно-курортне лікування.

Батьки Бурова теж звернулись до сина з позовом про стягнення аліментів, оскільки теж хотіли б поїхати до санаторію.

Вирішіть спір.

6. Калюжна звернулася з позовом до свого колишнього чоловіка про стягнення 16 000 гривень на освіту їх сина Дениса. На обґрунтування позову вона вказала, що їх спільний син Денис, 1980 р.н., поступив на платне навчання до інституту. Оскільки ні вона, ні син достатніх коштів для оплати навчання не мають, то вважають, що відповідач міг би долучитись до цих витрат, бо працює і отримує високу зарплату.

Суд позов задоволить. Проаналізуйте ситуацію

7. У липні 2009 року Іванова С. звернулася до суду з позовом, в якому зазначила, що з 2003 року вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах з Кириловим М. У 2005 році вони придбали будинок у м. Севастополі, який оформили на ім'я Кирилова М. 23 лютого 2008 року вони зареєстрували шлюб. 1 липня 2009 року їй стало відомо, що Кирилов М. подарував указаний будинок і земельну ділянку, на якій він розташований, своїй дочці, Кириловій В., на підставі договорів дарування від 15 травня 2009 року. Іванова С. просила встановити факт її проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з Кириловим М. з 23 липня 2003 року; визнати спільним майном подружжя будинок і земельну ділянку, провести поділ цього майна, визнавши на нею право власності на ½ його частину; визнати недійсним договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.; визнати недійсним договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.

Відповідачі проти позову заперечували, посилаючись на те, що будинок і земельна ділянка придбані до реєстрації шлюбу за особисті кошти Кирилова М., на час його купівлі Іванова С. та Кирилов М. спільно не проживали.

Рішенням районного суду позов задоволено: встановлено факт спільного проживання як чоловіка та дружини Іванової С. та Кирилова М. з 2003 року; визнано недійсними: договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В., та договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.; визнано спільним сумісним майном Іванової С. та Кирилова М. будинок та земельна ділянку площею 0,0835 га.; проведено поділ спільного сумісного майна Іванової С. та Кирилова М. шляхом визнання за Івановою С. права власності на ½ ідеальну частину будинку та на ½ ідеальну частину земельної ділянки площею 0,0835 га. вирішено питання про судові витрати.

Рішенням апеляційного суду від 2 червня 2011 року рішення суду першої інстанції змінено: встановлено факт проживання однією сім'єю Іванової С. та Кирилова М. без реєстрації шлюбу з січня 2004 року; у решті – рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Кирилов М. звернувся з касаційною скаргою до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Проаналізуйте ситуацію. Чи є підстави для задоволення касаційної скарги?

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Гриняк А. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 59-64. http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_6_10
2. Дмитренко В. В. Щодо можливості віднесення майнових прав інтелектуальної власності до спільної сумісної власності подружжя. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 50-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_2_10
3. Єфремова І. О. Визнання недійсним договору, укладеного одним із подружжя без згоди іншого, як захід відповідальності у сімейному праві. *Наше право*. 2017. № 3. С. 138-143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2017_3_25
4. Кожевникова В. О. Правове регулювання здійснення та обмеження окремих майнових прав подружжя. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 154-157. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_3_34
5. Простибоженко О. С. "Community debt" у системі зобов'язань подружжя за сімейним правом європейських держав. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 102-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2019_19_23
6. Радченко Л. Сімейні трасти й управління майном подружжя в праві окремих іноземних держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 34-39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2020_12_7

7. Фасій Б. В. Субсидіарне застосування положень цивільного законодавства до сімейних відносин при здійсненні подружжям права власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2016. Вип. 37(2). С. 57-59. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(2\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(2)__15)
8. Яремова І. Особливості визначення моменту дії режиму спільності та моменту виникнення права спільної власності на майно подружжя. *Наше право.* 2014. № 7. С. 180-185. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_7_32

Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей. Визначення походження дітей. Майнові та особисті немайнові правовідносини між батьками і дітьми.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Питання до вивчення:

1. Встановлення походження дитини. Визначення походження дитини від матері. Визначення походження дитини від батька.
2. Визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка.
3. Визначення батьківства чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини. Добровільне визнання батьківства за сумісною заявою батька та матері дитини у відділ ДРАЦС.
4. Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.
5. Визнання батьківства та материнства в судовому порядку.

Задачі:

1. До органу реєстрації актів цивільного стану звернулася із проханням зареєструвати народження сина Григорового. Працівники відділу ДРАЦС пояснили їй, що батьком дитини буде зареєстровано її колишнього чоловіка, оскільки дитина народилася через 6 місяців після набрання законної сили рішенням суду про розірвання шлюбу. Григорова категорично заперечувала, стверджувала, що батьком дитини є інший чоловік, який того ж дня звернувся до відділу ДРАЦС із заявою про добровільне визнання батьківства. Колишній чоловік Григорової теж написав заяву про те, що не вважає себе батьком цієї дитини. Працівник відділу ДРАЦС відмовився прийняти заяви від обох чоловіків і пояснив, що може зареєструвати батьком дитини лише колишнього чоловіка Григорової.

Григорова звернулась за порадою до адвоката, вважаючи, що її права та права її дитини порушені.

Прокоментуйте ситуацію.

2. Матейко звернулась до суду з позовом про виключення запису про батька дитини і про встановлення факту батьківства іншої особи, посилаючись на те, що батьком її доньки Каті є не її чоловік, а Порізний, з яким вона вже кілька років підтримувала фактичні шлюбні відносини, перебуваючи також в шлюбі з Матейко. Порізний помер і тепер Матейко хоче встановити факт батьківства Порізного для призначення доньці пенсії у зв'язку із втратою годувальника.

Вирішіть спір.

3. Максиму та його батькам на праві спільної сумісної власності належала квартира. У 2012 році, коли хлопцеві виповнилось 12 років, квартира була відчужена. Від імені Максима договір підписала його мати зі згоди органу опіки та піклування. У 2013 році за отримані кошти батьки хлопця придбали іншу квартиру, однак, сина в договорі як нового співвласника не вказали, однак, зареєстрували його місце проживання за новою адресою.

У 2014 році відділ освіти за місцем розташування нової квартири звернувся до суду з позовом до батьків Максима про визнання частково недійсним договору купівлі-продажу як такого, що порушує права дитини.

Вирішіть спір і з'ясуйте правові наслідки.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Байталюк О. М. Дитина в сімейних правовідносинах. *Освітологічний дискурс*. 2011. № 1. С. 134-142. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_15
2. Дутко А. О., Заболотна М. Р. Закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 257-262. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_42
3. Зілковська Л. М. Сутність конституційних гарантій прав дітей і їх взаємозв'язок із сімейним правом. *Вісник Одеського національного університету*. Серія : Правознавство. 2015. Т. 20. Вип. 2. С. 15-22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2015_20_2_4
4. Калакура В. І. Правове регулювання відносин батьків і дітей в міжнародному сімейному праві. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3. С. 81-87. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_3_17

5. Коваленко І. А. Управління майном малолітньої дитини: сімейно-правовий аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 2. С. 50-55. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_2_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_2_10)
6. Конончук Н. М. Класифікація прав дитини в сімейному законодавстві України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2010. Вип. 10. С. 203-210. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_10_35
7. Короєд С. О. Визначення судом походження дитини при встановленні факту її народження на тимчасово окупованій території: проблеми теорії і практики цивільного судочинства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 89. С. 103-114. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2021_89_12
8. Левківська С. А. Переважні права батьків в сімейному праві України. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 76-79. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2018_18_18
9. Мельник М. Б. Особливості сімейно-правового режиму управління майном дитини, яке набуто у власність припиненням аліментних зобов'язань. *Соціальне право*. 2017. № 2. С. 135-144. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2017_2_20
10. Стоянов А. Д. До питання забезпечення дотримання прав дитини на нерухоме майно в сімейних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 30(1). С. 157-162. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30\(1\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30(1)_40)
11. Тімуш І. С., Братіца О. М. Захист особистих немайнових прав батьків як учасників сімейних правовідносин. *Молодий вчений*. 2020. № 1(1). С. 26-29. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_1\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_1(1)_8)

Тема 9. Проблемні питання майнових та особистих немайнових відносин між членами сім'ї. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Питання до теми.

1. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків. Права баби і діда щодо захисту внуків. Права братів та сестер на спілкування. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей. Вирішення судом спорів

щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини. Обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживає однією сім'єю.

2. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів. Обов'язок баби, діда утримувати внуків. Обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда. Обов'язок по утриманню братів та сестер. Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка. Обов'язок інших осіб утримувати дитину. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття. Розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, і строки їх стягнення.

Завдання.

1. Складіть проект позовної заяви про усунення перешкод у спілкуванні з онуком.
2. Складіть проект позовної заяви про відібрання дитини та передачу її на виховання діду.
3. Складіть проект позовної заяви про усунення перешкод у спілкуванні з сестрою.
4. Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів на утримання онуків.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Калінюк А. Л. Право вітчима, мачухи на виховання пасинка, падчерки за сімейним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2. С. 37-41. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2020_2_10
2. Сердечна І. Л. Мачуха, вітчим та пасинок, падчерка як учасники сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 28. С. 93-96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2018_28_21
3. Сердечна І. Л. До питання про поняття "член сім'ї" в сімейному праві: нормативний та доктринальний підходи. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 88-95. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_13
4. Кожевникова В. О. Учасники сімейних правовідносин, на яких поширюється правовий статус члена сім'ї. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 35. С. 99-113. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2014_35_12
5. Ватрас В. А. Правова характеристика джерел сімейного права, які регламентують поняття "члени сім'ї" та "сім'я". *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 39-43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_4_9

6. Сердечна І. Л. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2. С. 158-167.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_2_20

Тема 10. Аліментні зобов'язання членів сім'ї. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Питання до теми:

1. Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину.
2. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.

Задачі:

1. Малахова та Нетрів зареєстрували шлюб і уклали шлюбний договір, в якому передбачили, що Нетрів зобов'язується надавати Малаховій як дружині щомісяця утримання в розмірі 100 гривень на її особисті потреби. Через деякий час Нетрів звільнився з роботи і не міг працевлаштуватися протягом трьох місяців. Протягом цього часу він не надавав дружині утримання. Малахова звернулась до суду із позовною заявою про розірвання шлюбу і стягнення заборгованості у розмірі 300 гривень, а також неустойки за прострочку у виконанні цього зобов'язання, а також про стягнення аліментів на її користь на майбутнє, оскільки на час подання позову перебувала у стані вагітності.

Нетрів заперечував проти усіх позовних вимог Малахової і представив суду довідку про те, що згідно з результатами медичного обстеження він не може мати дітей.

Вирішіть спір.

2. За рішенням суду для подружжя Христенко було встановлено режим окремого проживання. Христенко переїхав проживати до Крилової, яка через рік народила дитину. Христенко визнав своє батьківство.

Через 11 років спільного проживання Христенко та Крилової сталась дорожньо-транспортна пригода. Внаслідок цього Крилова стала інвалідом 1

групи. Христенко переїхав проживати до своїх батьків і матеріально не підтримував Крилову та дитину. Крилова звернулась до нього із позовом про стягнення аліментів на себе та на їх дитину.

Вирішіть спір.

3. Через півроку після укладення шлюбу Матвіїв звернулась до суду з позовом про розірвання шлюбу із Матвіївим та стягнення аліментів на її користь на підставі пункту 4 статті 76 Сімейного кодексу. Матвіїв звернувся до відділу ДРАЦС із заявою про анулювання актового запису про анулювання актового запису про його шлюб із Матвієвою, оскільки на момент реєстрації шлюбу він уже перебував в зареєстрованому шлюбі з Романовою.

Вирішіть спір.

4. У 2020 році Байкова, 1985 р.н., звернулась з позовом до колишнього чоловіка Байкова, 1979 р.н., про стягнення аліментів на її утримання. В шлюбі вони прожили більше 25 років. Байкова пояснила, що через хворобу вона змушена часто лікуватися, її доходів на проживання не вистачає, а її колишній чоловік має щомісячну зарплату 1000 гривень. Байков проти позову заперечував і вважав, що байкова має на меті утримувати за ці виплати Рябкова, з яким вона уже три роки проживає у фактичних шлюбних відносинах.

Вирішіть спір.

5. Пенсіонер Леонов звернувся з позовом до колишньої дружини Леонової про стягнення аліментів, посилаючись на те, що в період шлюбу він став непрацездатним, йому встановлена II група інвалідності. Леонова проти позову заперечувала, пояснивши, що має на утриманні доньку – ученицю ПТУ, малолітню онуку, а її колишній чоловік Леонов в шлюбі поведився негідно, часто зловживаючи спиртними напоями і зчиняючи бійки. Ці пояснення Леонової були підтверджені письмовими заявами свідків. Вирішіть спір.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Євко В. Ю. Право дружини на утримання під час вагітності та в разі проживання з нею дитини у віці до трьох років. *Право і Безпека*. 2021. № 4. С. 156-166. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2021_4_18
2. Розгон О. В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Литві. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 76-81. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_3_15

3. Труба В. І. Виконання батьками обов'язку з утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчання. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 146-150. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2018_32_18
4. Левківський Б. К. До питання посилення захисту прав дитини на утримання. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 72-75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2018_18_17
5. Левківський Б. К. Утримання дитини за домовленістю: сучасні проблеми нормативного регулювання та правозастосовної практики. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 53-57. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_15_15
6. Порядок, розмір стягнення аліментів на утримання дитини та доходи, які враховуються (не враховуються) при визначенні розміру аліментів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 5. С. 45-53. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_5_15
7. Пірсон К. С. Закони про утримання повнолітніми дітьми своїх малозабезпечених батьків: порівняльний аналіз США та України. *Право США*. 2012. № 1-2. С. 253–276. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2012_1-2_22
8. Резнік Г. О. Особливості реалізації повнолітніми дочкою, сином права на утримання. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 89-91. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2018_18_21

Тема 11. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.

Рекомендована кількість годин – 3 години.

Питання до теми:

1. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» сімейних прав та інтересів.
2. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів.
3. Припинення опіки та піклування.
4. Правозахисна функція нотаріату.
5. Прокурор як посадова особа, що охороняє сімейні права.

Завдання.

1. Складіть проект заяви про призначення опікуном над дитиною.
2. Складіть проект позовної заяви про повернення дитини від інших осіб.
3. Складіть проект позовної заяви про звільнення опікуна дитини від обов'язків.

4. Складіть проект рішення про надання дозволу на відчуження автомобіля, що належить дитині, яка перебуває під опікою.
5. Складіть проект заяви прокурору про захист прав дитини.
6. Складіть проект позовної заяви про позбавлення батьківських прав усиновлювача.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Кучеренко О. М. Окремі аспекти позбавлення батьківських прав як сімейно-правового засобу захисту інтересів дитини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 129-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2021_1_22
2. Вовк М. З. Визначення походження дитини, народженої дружиною в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. *Форум права*. 2020. № 1. С. 13–20. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
3. Красицька Л. В. Визначення походження дитини від матері. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 3. С. 172-180. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2017_3_25
4. Рубець І. В. Застосування презумпції шлюбного походження дитини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 426-431. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_68_68
5. Волкова Н. В. Особливості розгляду справ щодо визнання батьківства в судовому порядку (окремі аспекти). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 1. С. 81-84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_1_27
6. Ганкевич О. М. Поняття батьківства та материнства у сімейно-правовій доктрині. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 36. С. 89-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2014_36_11

Тема 12. Сімейно-правова відповідальність

Рекомендована кількість годин – 3 години.

1. Моніторинг правопорушень у сімейному праві
2. Відшкодування матеріальної шкоди
3. Особливості санкцій сімейно-правових норм

Завдання:

1. Складіть позовну заяву про відшкодування моральної шкоди завданої

сімейним правопорушенням.

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Падун Р. В. Моніторинг правопорушень у сімейному праві. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. 2018. Т. 23, Вип. 1. С. 149-157. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2018_23_1_17
2. Тонієвич Є. Д. Особливості санкцій сімейно-правових норм. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2011. Вип. 27. С. 160-169. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2011_27_27
3. Оніщук О. Позбавлення батьківських прав як міра сімейно-правової відповідальності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 4. С. 179-184. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpopr_2020_7_4_29
4. Єфремова І. О. Умови відповідальності в сімейному праві. *Наше право*. 2019. № 1. С. 151-156. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2019_1_26

Тема 13. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

Рекомендована кількість годин – 4 години.

Питання до теми.

1. Договір про патронат. Обов'язки патронатного вихователя. Припинення договору про патронат.
2. Дитячий будинок сімейного типу.
3. Форми влаштування дитій-сиріт під час дії воєнного стану.

Задачі:

1. До суду звернувся із заявою адвокат Тараненко від імені Райкова про усиновлення Райковим двох дітей від першого шлюбу його дружини Райкової. До заяви була долучена письмова заява дітей, в якій було вказано: «Ми згодні, щоб Райков Н.Н. був нашим батьком», а також позитивна характеристика з місця праці Райкова, довідка про присвоєння йому ідентифікаційного номеру, довідка про розмір заробітної плати Райкової С.К.

Чи достатніми і належними є подані документи для розгляду справи та прийняття судом рішення про усиновлення дітей ? Чи обов'язковим за таких обставин є висновок органу опіки та піклування про доцільність усиновлення?

2. Старцева звернулась до суду зі скаргою на рішення органу опіки та піклування про звільнення її від виконання обов'язків опікуна. У судовому засіданні було встановлено, що Старцева була призначена опікуном свого онука Сергія після смерті його батьків. Психічний розвиток Сергія відстає від вікових норм, він має незадовільні оцінки з більшості предметів. Орган опіки та піклування зробив спробу помістити дитину в дитячий будинок, звідки він утік. Старцева зверталась до органу опіки та піклування з проханням надати їй згоду на відчуження квартири, єдиним власником якої є Сергій. Зі слів Старцевої, вона хотіла придбати будинок в селі через поганий стан здоров'я онука. Від виконання обов'язків опікуна її звільнили, як пояснив представник органу опіки та піклування, за використання статусу опікуна в корисних цілях.

Вирішіть спір.

3. Після автокатастрофи у дружини Возного стався стійкий психічний розлад. У подружжя Возних було двоє дітей. За позовом Возного шлюб було розірвано, про місце проживання дітей у рішення суду не йшлося. Возний за кілька місяців зареєстрував інший шлюб і обидвох доньок забрав до себе. Колишня дружина Возного, інвалід I групи, переїхала на проживання до своїх батьків і за кілька місяців одну з доньок забрала. Батько сплачував аліменти на цю дитину і часто приїжджав до неї. Оскільки дитиною фактично опікувалася бабця, то баба звернулася до органу опіки та піклування про призначення її опікуном дитини. Коли батько дізнався про те, що бабця призначена опікуном дитини, звернувся до суду про оскарження такого рішення органу опіки та піклування.

Вирішіть спір.

Задача 4. Бірюкова звернулась до суду з позовом про звільнення її від виконання обов'язків опікуна. Суд відмовив в прийнятті заяви, пояснивши, що рішення з цього питання приймає орган опіки та піклування.

Чи правомірною є відмова суду

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Яніцька І. А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 315-321. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_49
2. Римаренко І. Сімейний патронат як інновація у сімейному праві України. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 2. С. 39-46. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2017_2_8

3. Черновалюк Ю. Ю. Права та обов'язки батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу з виховання дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. Вип. 33. С. 96-98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_33_27
4. Євко В. Ю. Правова природа договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3. С. 67-73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_3_15
5. Свіжа О. О. Система видів улаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 257-258. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_3_63
6. Коваль О. В. Державні гарантії збереження житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 1(2). С. 100-105. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_1\(2\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_1(2)__18)
7. Андрухів О. І. Статус дітей сиріт в Україні в умовах війни. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2022. № 13. С. 76-84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_13_10
8. Савицька С. Сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах воєнного стану: як прийняти дитину в свою сім'ю? <https://www.hsa.org.ua/blog/simejni-formy-vlashtuvannya-ditej-syrit-ta-ditej-pozbavlenyh-batkivskogo-pikluvannya-v-umovah-voyennogo-stanu-yak-pryjnyaty-dytynu-v-svoyu-sim-yu>

Тема 14. Застосування Сімейного кодексу України до іноземців та осіб без громадянства. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні.

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Питання до теми.

1. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства у сімейних відносинах.
2. Правове регулювання припинення шлюбу за участю іноземців та осіб без громадянства.
3. Правове регулювання відносин батьків та дітей за участю іноземного елемента.
4. Захист сімейних прав українських громадян за кордоном.

5. Визнання та виконання іноземних судових рішень із міжнародних сімейних спорів

Задачі:

1. У лютому 2012 року Міністерство юстиції України звернулося до суду з позовом в інтересах громадянина Німеччини Р. до П. про забезпечення повернення малолітньої дитини до держави Німеччина із тих підстав, що М., 2005 року народження, є сином Р. й громадянки України П. Відповідачка незаконно утримує дитину на території України та відмовляється повернути її до місця постійного проживання – м. Мюнхену в Німеччині.

Р. на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей звернувся до Міністерства юстиції України із заявою про повернення дитини. П. добровільно відмовилася повернути дитину до Німеччини, тому, посилаючись на вищевказану Конвенцію, Міністерство юстиції України просило задовольнити позов.

Рішенням М-кого районного суду м. Одеси, залишеним без змін ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Одеської області, у задоволенні позову Міністерства юстиції України в інтересах громадянина Німеччини Р. відмовлено. М-кий районний суд м. Одеси встановив, що 27 грудня 2007 року Р. та П. із малолітнім сином М. прибули до м. Одеси та проживали разом до 20 січня 2010 року. Р. за власним бажанням залишив відповідачку та дитину проживати в Україні та надав мовчазну згоду на утримання сина М. лише матір'ю, а з 20 січня 2010 року він не піклується про дитину. Суд дійшов висновку про наявність підстав для відмови у видачі розпорядження про повернення дитини.

У касаційній скарзі Міністерство юстиції України просить скасувати ухвалені у справі судові рішення та ухвалити нове рішення, яким позов задовольнити, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

У чому особливості розгляду таких спорів між батьками дитини? Чи підлягає касаційна скарга задоволенню?

Перелік літератури рекомендованої до вивчення:

1. Соловей А. Особливості правового регулювання усиновлення дітей іноземцями за сімейним законодавством зарубіжних держав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 72(1). С. 161-165. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72(1)_29)

2. Фасій Б. В. Застосування норм законодавства Європейського Союзу та міжнародного права до сімейних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 171-175. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_20_37
3. Шищак-Качак О. О. Застосування звичаїв іноземної держави в сфері регулювання сімейних відносин. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 1. С. 71-75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2013_1_13
4. Гаро Г. О. Визнання та виконання іноземних судових рішень у сімейних справах на території України та Німеччини (частина перша: загальні положення визнання та виконання рішень). *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 163-166. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_2_38
5. Гаро Г. О. Визнання та виконання іноземних судових рішень у сімейних справах на території України та Федеративної Республіки Німеччина (частина друга: визнання та виконання іноземних судових рішень у сімейних справах). *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 378-382. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_3_89
6. Черняк Ю. В. Визнання та виконання іноземних судових рішень із міжнародних сімейних спорів: світовий досвід уніфікації норм права та деякі питання судової практики. *Право України*. 2020. № 6. С. 189-205. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_6_13

ТЕСТИ

1. Шлюб, який припиняється в судовому порядку, вважається розірваним:

- а) з моменту проголошення рішення
- б) з моменту реєстрації розірвання шлюбу в органі РАЦС
- в) з моменту набрання рішенням суду законної сили
- г) з моменту, узгодженому подружжям

2. Санація шлюбу – це:

- а) встановлення режиму окремого проживання подружжя
- б) поновлення шлюбу
- в) визнання шлюбу нікчемним
- г) заходи, які прийняті судом для збереження сім'ї, в тому числі, надання строку для примирення подружжя

3. Припинення спільної сумісної власності подружжя відбувається:

- а) у разі смерті одного або обох з подружжя
- б) у разі розірвання шлюбу
- в) при встановленні режиму окремого проживання подружжя
- г) у разі поділу майна
- д) з моменту, встановленого судом

4. *Визначте, що є характерним для піклування над дітьми:*

- а) встановлюється над особами у віці до 14 років;
- б) встановлюється над особами у віці від 14 до 18 років
- в) застосовується як щодо громадян, так і щодо майна
- г) особиста відповідальність зумовлена статусом особи, що доглядає за підопічним.

5. Які з зазначених пунктів не є відносними перешкодами для укладення шлюбу?

- а) наявність між особами, що беруть шлюб, прямої лінії споріднення та перебування одного з них або їх обох в іншому не припиненому шлюбі
- б) те, що особи, які беруть шлюб, є двоюрідними братами та сестрами
- в) те, що особи, які беруть шлюб, є двоюрідними братами та сестрами, рідними дядьком та племінницею, тіткою та племінником
- г) те, що особи, які мають укласти шлюб, або один з них, не досягли шлюбного віку

6. До особистих немайнових прав подружжя, що належать їм з моменту народження, не відноситься:

- а) право на вільне укладання шлюбу
- б) право на вільний вибір роду занять та професії
- в) право на вільний вибір місця проживання
- г) право на фізичну недоторканість
- д) право на особисте життя та його таємницю

7. Умовами укладання шлюбу є:

- а) досягнення шлюбного віку особами, які беруть шлюб та взаємна згода осіб, які одружуються;
- б) відсутність іншого зареєстрованого шлюбу хоча б у одного з них;
- в) наявність повного обсягу дієздатності;
- г) взаємна згода осіб, які одружуються та відсутність родинних зв'язків між особами, які беруть шлюб
- д) відсутність родинних зв'язків між особами, які беруть шлюб та взаємна згода осіб, які одружуються

8. До вимог про поділ спільного майна позовна давність:

- а) не застосовується
- б) застосовується
- в) застосовується за рішенням суду
- г) не застосовується, якщо шлюб між подружжям не розірвано
- д) не застосовується, якщо шлюб між подружжям розірвано

9. Реалізація права на шлюб неповнолітніх відбувається:

- а) за взаємною згодою
- б) після надання дозволу законних представників
- в) за рішенням суду
- г) за письмовим дозволом органу опіки та піклування
- д) після надання дозволу органу РАЦС

10. Шлюбний договір є чинним:

- а) з моменту укладання його нареченими до припинення шлюбу або з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі
- б) з моменту реєстрації шлюбу до моменту його припинення
- в) з моменту нотаріального посвідчення шлюбного договору і до строку, зазначеного у ньому;

- г) з моменту реєстрації шлюбу нареченими і до і до строку, зазначеного у шлюбному договорі або у законі та з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі;
- д) з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі
- е) з моменту укладення шлюбного договору майбутнім подружжям і до скасування його за їх взаємною згодою

11. Підставами припинення шлюбу є:

- а) смерть одного або обох з подружжя або розірвання шлюбу в адміністративному або судовому порядку
- б) небажання або неможливість проживати спільно
- в) небажання або неможливість одного з подружжя мати дітей
- г) розірвання шлюбу в органі ДРАЦС
- д) приховування інформації про тяжкий стан свого здоров'я або іншої інформації, що могла вплинути на рішення щодо одруження

12. Визнання народження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі, провадиться органом ДРАЦС на підставі:

- а) свідоцтва про шлюб та довідки медичного закладу про народження дитини дружиною
- б) свідоцтва про народження дитини
- в) письмової заяви подружжя або одного з них, які вважають себе батьками дитини
- г) довідки медичного закладу про народження дитини дружиною та свідоцтва про народження дитини

13. Зарученими вважаються особи, які:

- а) мають намір одружитися
- б) після отримання обома згоди на шлюб
- в) з моменту надання згоди на шлюб уповноважених на це осіб
- г) з моменту подачі заяви до відповідного органу про реєстрацію шлюбу
- д) з моменту повідомлення про це особам, зазначеним СК України

14. Шлюб не може бути визнаний недійсним:

- а) у разі смерті одного або обох з подружжя
- б) у разі спливу позовної давності
- в) у разі вагітності дружини або народження нею дитини
- г) якщо подружжя бажають зберегти шлюб

д) якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчували б відсутність згоди на шлюб або на небажання створити сім'ю

15. Розірвання шлюбу в судовому порядку відбувається, якщо:

а) у подружжя є спільні неповнолітні діти і один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу

б) є спір щодо майна та один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу

в) у подружжя є спільні діти та один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу

г) якщо один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу або не з'являється до суду для розірвання шлюбу

д) якщо це передбачено шлюбним договором або за взаємною згодою подружжя

16. Право на шлюб належить особам:

а) з моменту народження

б) з моменту подачі заяви про реєстрацію шлюбу до органу ДРАЦС

в) після досягнення 14 років

г) з моменту надання згоди законних представників майбутнього подружжя на шлюб

д) з моменту досягнення шлюбного віку або отримання права на шлюб

17. Спрощений порядок розірвання шлюбу у судовому порядку (без з'ясування мотивів) відбувається:

а) завжди, адже вирішення питання щодо розірвання шлюбу є особистою справою подружжя

б) при наявності взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу

в) при відсутності спору щодо спільного майна та його поділу

г) якщо один з подружжя утворив іншу фактичну сім'ю

18. Суб'єктивне право дитини на належне сімейне виховання:

а) виникає в силу народження і з моменту народження

б) реалізація такого права можлива за будь-яких обставин

в) якщо батьки перебувають у шлюбі

г) підлягає реалізації лише у разі встановлення батьківських прав

д) підлягає реалізації лише у випадках, встановлених законом

19. Емансипація – це:

а) період існування фіктивного шлюбу до моменту визнання його недійсним

- б) надання права на шлюб
- в) надання особі повного обсягу дієздатності
- г) «оздоровлення шлюбу», зареєстрованого з порушенням принципу одношлюбності

20. Сім'я пуналуа як історична форма групового шлюбу передбачає:

- а) заборону перебувати у подружньому зв'язку не тільки батькам та дітям, але й братам і сестрам
- б) заборону перебувати у подружньому зв'язку лише батькам та дітям
- в) заборону перебувати у подружньому зв'язку членам різних поколінь, але в одному поколінні це дозволено, незважаючи на кровну спорідненість
- г) заборону перебувати у подружньому зв'язку батькам та дітям

21. За загальним правилом за зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено на майно:

- а) все належне подружжю
- б) як одного, так і іншого з подружжя, а також на їх спільне майно
- в) що є його особистим майном і на частку у спільному майні
- г) яке знаходиться лише у власності подружжя

22. Предмети розкоші, набуті на спільні кошти і які знаходяться в індивідуальному користуванні одного з подружжя, є власністю:

- а) роздільною
- б) частковою
- в) спільною
- г) особистою (приватною)

23. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною:

- а) не може бути зареєстрований
- б) може бути зареєстрований за бажанням сторін
- в) може бути зареєстрований лише за рішенням суду
- г) може бути зареєстровано лише у разі скасування усиновлення

24. Шлюб визнається неукладеним:

- а) якщо шлюб був укладений без взаємної згоди осіб, які беруть шлюб
- б) якщо наречені відмовились укласти шлюб
- в) якщо шлюб зареєстрований у відсутності нареченого і (або) нареченого
- г) якщо шлюб був визнаний недійсним в судовому порядку

25. Розірвання шлюбу:

- а) завжди припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу
- б) не припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу
- в) припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу лише за рішенням суду

26. Режим окремого проживання подружжя встановлюється:

- а) за заявою подружжя
- б) за заявою одного з подружжя
- в) за заявою подружжя або за позовом одного з них
- г) за позовом одного з подружжя
- д) за взаємною домовленістю подружжя

27. Місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається:

- а) за згодою батьків
- б) за згодою батьків та самої дитини
- в) нею самою
- г) за погодження з органом опіки та піклування

28. При виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішення суду:

- а) відповідальність СК України не передбачена
- б) відповідальність настає завжди у вигляді штрафу, за винятком, коли платником аліментів є неповнолітня особа
- г) відповідальність настає у вигляді неустойки (пені), за винятком, коли платником аліментів є неповнолітня особа
- д) відповідальність настає завжди у вигляді неустойки (пені)

29. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці між нею та усиновлювачем:

- а) не може бути меншою, ніж п'ятнадцять років
- б) не може бути меншою, ніж вісімнадцять років
- в) не встановлена СК України
- г) усиновлення повнолітньої особи неможливе

30. Усиновлення вважається здійсненим:

- а) після одержання згоди органу опіки та піклування
- б) у день проголошення рішення суду про усиновлення
- в) після одержання Свідоцтва про усиновлення, виданого на підставі рішення суду
- г) у день набрання чинності рішення суду про усиновлення

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ІСПІТ, ЗАЛІК)

1. Сімейне право як галузь права. Співвідношення понять приватне, цивільне та сімейне право.
2. Предмет, метод та принципи сімейного права.
3. Основні засади (принципи) сімейного права. Структура та джерела сімейного права.
4. Поняття сім'ї в правовому, соціологічному та юридичному розумінні. Поняття сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС.
5. Поняття та види сімейних правовідносин.
6. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
7. Порівняльно-правова характеристика сімейного права української та англійської правових систем.
8. Проблема визначення місця сімейного права в системі права.
9. Сімейне право та норми моралі. Сім'я як об'єкт правової охорони.
10. Підстави створення сім'ї.
11. Право особи на сім'ю.
12. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм. Дія сімейного законодавства у часі.
13. Етапи розвитку сімейного права України
14. Конституція України в системі джерел сімейно-правових норм
15. Сімейний кодекс України як основне джерело сімейного законодавства України
16. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства
17. Договір та звичаї як джерела сімейно-правових норм.
18. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства
19. Правові висновки Верховного Суду щодо застосування норм сімейного права як джерела сімейного права України
20. Поняття та класифікація суб'єктів сімейних правовідносин.
21. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність.
22. Поняття «батьки» у сімейних правовідносинах.
23. Юридичний статус дітей в сімейних правовідносинах.
24. Правовий статус прийомних батьків, опікунів.
25. Іноземці чи особою без громадянства як суб'єкти сімейних правовідносин.
26. Представництво інтересів члена сім'ї. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.
27. Порядок укладання шлюбу. Вимоги до осіб, які бажають укласти шлюб. Шлюбний вік. Право на шлюб неповнолітніх осіб.
28. Визначення шлюбу за сімейним правом України. Основні цілі та значення шлюбу у сучасному суспільстві.

29. Умови та перешкоди до укладання шлюбу.
30. Державна реєстрація шлюбу та її значення. Порядок державної реєстрації шлюбу. Обов'язкові документи необхідні для укладення шлюбу. Взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я.
31. Підстави та порядок визнання шлюбу недійсним. Правові наслідки недійсності шлюбу. Правовий статус дітей, народжених у шлюбі, який пізніше був визнаний недійсним.
32. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або у разі оголошення його померлим у встановленому законом порядку.
33. Розірвання шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей.
34. Розірвання шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя які мають неповнолітніх дітей.
35. Розірвання шлюбу за рішенням суду.
36. Підстави та порядок визнання шлюбу неукладеним. Наслідки визнання шлюбу неукладеним.
37. Визначення та підстави припинення шлюбу.
38. Правові наслідки припинення шлюбу.
39. Режим окремого проживання подружжя. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя.
40. Поняття особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Класифікація особистих немайнових прав подружжя.
41. Право на материнство. Право на батьківство.
42. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток.
43. Право подружжя на вибір та зміну прізвища. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
44. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Право дружини та чоловіка на особисту свободу.
45. Поняття, види, співвідношення майнових прав подружжя з немайновими.
46. Режим спільного майна подружжя.
47. Режим роздільного майна подружжя
48. Договірний режим подружнього майна.
49. Поняття спільної сумісної власності подружжя.
50. Право особистої (приватної) власності дружини та чоловіка.
51. Реалізація права спільної сумісної власності подружжя.
52. Припинення спільної сумісної власності подружжя.

53. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації.
54. Корпоративні права подружжя.
55. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі.
56. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України.
57. Проблемні питання утримання (аліментування) одного з подружжя. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.
58. Правове регулювання відносин аліментних зобов'язань осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
59. Правове регулювання немайнових відносин між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
60. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
61. Шлюбний договір. Порядок укладення шлюбного договору. Форма шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним.
62. Фактичні шлюбні відносини.
63. Правове регулювання відносин з приводу майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
64. Правові наслідки припинення фактичних шлюбних відносин.
65. Підстави виникнення прав та обов'язків між батьками та дітьми. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків
66. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язки батьків та дітей.
67. Поняття, підстави, порядок, правові наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.
68. Права батьків і дітей на майно. Роздільність майна батьків і дітей.
69. Встановлення походження дитини. Визначення походження дитини від матері. Визначення походження дитини від батька.
70. Визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка.
71. Визначення батьківства чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини. Добровільне визнання батьківства за сумісною заявою батька та матері дитини у відділ ДРАЦС.
72. Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.
73. Визнання батьківства та материнства в судовому порядку.

74. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання.
75. Право спільної сумісної власності батьків і дітей. Права батьків та дітей щодо користування майном.
76. Управління майном дитини. Використання доходу від майна дитини.
77. Огляд норм міжнародного законодавства щодо захисту особистих немайнових прав дітей у сімейних спорах
78. Поняття аліментів та аліментних правовідносин. Особливості аліментних зобов'язань.
79. Аліментні зобов'язання подружжя. Право подружжя на утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу. Способи надання утримання одному з подружжя. Договір між подружжям про надання утримання. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя.
80. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.
81. Припинення права одного з подружжя на утримання.
82. Аліментні зобов'язання батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину.
83. Способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини.
84. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
85. Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину.
86. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.
87. Способи захисту та охорони сімейних прав та інтересів.
88. Самозахист сімейних прав.
89. Захист сімейних прав та інтересів органами державної реєстрації актів цивільного стану
90. Захист сімейних прав та законних інтересів в контексті оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які порушують права та законні інтереси учасників сімейних відносин.
91. Особливості застосування способів захисту сімейних прав та інтересів органами опіки та піклування.
92. Особливості захисту сімейних прав осіб, які перебувають у шлюбі чи інших сімейних союзах в практиці європейського суду з прав людини.

93. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів
94. Строки позовної давності та інші строки у сімейному праві.
95. Поняття та сутність відповідальності у сімейному праві
96. Функції та принципи відповідальності у сімейному праві
97. Умови відповідальності в сімейному праві
98. Моніторинг правопорушень у сімейному праві
99. Відшкодування моральної шкоди за сімейним законодавством України.
100. Перспективи застосування медіації як способу врегулювання сімейно-правових спорів.
101. Захист прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів, а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.
102. Діяльність органів опіки і піклування з виявлення та влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.
103. Визначення усиновлення. Порядок усиновлення.
104. Недійсність усиновлення. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
105. Скасування усиновлення. Правові наслідки скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
106. Визначення та мета опіки та піклування над дітьми. Порядок призначення опіки та піклування над дітьми.
107. Права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини.
108. Припинення опіки, піклування над дитиною. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.
109. Договір про патронат. Обов'язки патронатного вихователя. Припинення договору про патронат.
110. Дитячий будинок сімейного типу.
111. Форми влаштування дитій-сиріт під час дії воєнного стану.
112. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей в умовах війни
113. Правова природа поняття «сімейні правовідносини з іноземним елементом».
114. Міжнародні договори та конвенції, які регулюють сімейні правовідносини з іноземним елементом, в яких Україна є стороною.
115. Яким чином здійснюється вибір закону, який застосовується до сімейних правовідносин з іноземним елементом в Україні?

116. Вимоги до перекладу актів, зареєстрованих за законами інших держав, для їх визнання в Україні.
117. Проблема визнання шлюбу, укладеного за кордоном, в Україні.
118. Як регулюється питання щодо опіки та піклування над дітьми у сімейних правовідносинах з іноземним елементом?
119. Які органи в Україні відповідальні за вирішення сімейних правовідносин з іноземним елементом, і як вони співпрацюють з іншими державами у цій сфері?
120. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства у сімейних відносинах.
121. Правове регулювання припинення шлюбу за участю іноземців та осіб без громадянства.
122. Правове регулювання відносин батьків та дітей за участю іноземного елемента.
123. Захист сімейних прав українських громадян за кордоном.
124. Визнання та виконання іноземних судових рішень із міжнародних сімейних спорів

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>
4. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 29.06.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
7. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>
8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>
9. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
11. Про захист прав людини і основних свобод: Європейська конвенція, Міжнародний документ від 4.11.1950 р. (ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
12. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, затверджена постановою Верховної Ради України від 05.03.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-14#Text>
13. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний документ від 22.01.1993 р. (ратифіковано із застереженнями Законом № 240/94-ВР (240/94-ВР) від 10.11.1994 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009
14. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради

- Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
15. Концепція державної сімейної політики, затверджена постановою Верховної Ради України від 17.09.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text>
  16. Порядок здійснення добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-п#Text>
  17. Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п#Text>
  18. Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п#Text>
  19. Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-п#Text>
  20. Порядок стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-п#Text>
  21. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-п#Text>
  22. Положення про порядок зміни, доповнення, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 26.09.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text>
  23. Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>
  24. Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної

- політики України від 26.05.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text>
25. Деякі питання Державної служби у справах дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-п#Text>
26. Питання Координаційної ради з питань захисту та безпеки дітей: Указ президента України від 05.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2023#Text>
27. Про утворення Координаційного центру з розвитку сімейного виховання та догляду дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2023-п#Text>
28. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 29.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n131>
29. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 21.05.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1477-20#Text>
30. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень: Ратифіковано Україною 6.03.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#n2
31. Конвенція про права дитини: конвенція ООН від 20.11.1989 року. (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
32. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
33. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
34. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
35. Сімейний кодекс України від 10.02.2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
36. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
37. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
38. Про виконавче провадження : Закон України від 2.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

39. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
40. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 1.12.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>